

Lluc

NÚM. 799-800 / 1997 500 Ptes. (IVA inclòs)

Miquel Costa i Llobera,
com l'au dels temporals

El Jardí Botànic de Sóller

Maria Barceló o la passió per la Història

GRUP SOCIAS Y ROSSELLÓ

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL ELÈCTRIC
I IL·LUMINACIÓ**

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**MAQUINÀRIA PER A LA INDÚSTRIA,
CONSTRUCCIÓ, EINES, PERNS,
ACER...**

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**DISTRIBUÏDOR MATERIAL
ELÈCTRIC
I IL·LUMINACIÓ**

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

DEPARTAMENT TÈCNIC

**CENTRAL MAYORISTA ELECTRODOMÈSTICOS
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

**ELECTRODOMÈSTICS,
IMATGE I SO**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
QUADRES ELÈCTRICS**

**CENTRALITZACIÓ COMPTADORS,
QUADRES DISTRIBUCIÓ, QUADRES
PROTECCIÓ, EQUIPS AUTOMÀTICS,
P/COMPENSACIÓ ENERGIA REACTIVA**

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.
LLAUNERIA**

**DISTRIBUÏDOR LLAUNERIA,
AIRE CONDICIONAT, SANITARIS
I MOBILIARI DE BANY**

El millor servei a la seva disposició

**ELÈCTRICA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Magatzem General i Vendes:
Gran Via Asima, 3 - Tel. 43 00 34
Nureduna, 3
Tels. 46 23 00 - 46 28 00
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**MENORCA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Poligon Industrial
Cap Negre
Tel. 36 68 15

**EIVISSA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

C/. Bisbe Abad y Lasiera, 48
Tel. 31 09 93

**LA INDUSTRIAL Y AGRÍCOLA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Nureduna, 3 - Tel. 46 23 00
Gremi Ferrers, 38 - Tel. 43 14 12
Sucursal a Manacor:
Ctra. Palma-Artà, km 47,200
Tel. 84 31 31

**CEMESA
SOCIAS Y ROSSELLÓ, S.A.**

Gran Via Asima, cant. Gremi Ferrers
Tels. 43 23 74 - 43 23 75

**MAIPRET
SUMINISTROS INDUSTRIALES, S.A.**

Gremi Ferrers, 38
Quadres elèctrics:
Tel. 43 10 84
Llauneria:
Gran Via Asima, 3
Tel. 43 00 86

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXVII
JULIOL-OCTUBRE 1997
Núm. 799-800

Informació i correspondència

Revista LLUC
Plaça Pelegrins, 1
07315 Lluc (Mallorca)
Tel. (971) 51 70 25
Fax (971) 51 70 96
Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Gaspar Alemany i Ramis
Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Miquel Gayà i Sitjar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Leonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.500 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors

Il·lustració de la portada:

Jardí Botànic de Sóller

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 75 44 32
07004 Palma (Mallorca)
E-mail: tgramon@mx3.redestb.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

LLUC

S U M A R I

Universitat de les
Illes Balears

Servei de Biblioteca i
Documentació

Edifici Guillem Cifre

geni grec. Damià Pons i Pons analitza a fons el poema *Als joves*, al qual considera un text programàtic amb dos objectius bàsics: mobilitzar els joves dels Països Catalans a favor de la identitat del país i d'un art classicista que fos moralment cristià. Àngel Terron ofereix una lectura entusiasta de *Visions de Palestina*, escrit en versicles hebraics, fins al punt de considerar-lo un llibre pioner, per la seva forma i contingut, en l'Europa del segle XX. Ramon Rabassa ens parla d'un caire ben desconegut de Costa: la seva dedicació a les arts plàstiques.

Pàg.

2

Els darrers cinc anys les Illes Balears han tingut un creixement de 41.000 persones. D'aquestes, tan sols un 8% corresponen al creixement vegetatiu. Aquest fet obliga a encetar una reflexió seriosa sobre el futur.

3

El director del Jardí Botànic de Sóller ens parla de la història i les utilitats d'aquest tipus d'instal·lacions, tant a la nostra illa com a fora. Amb més detall, ens conta com es vol anar desenvolupant i amb quins objectius el projecte del jardí que ell dirigeix.

6

Maria Barceló, medievalista, i a la vegada presidenta de la Societat Arqueològica Lul·liana, és entrevistada per Jaume March. La seva visió sobre la recerca històrica a la Mallorca actual és plenament optimista.

11

Enguany es commemora el setanta-cinquè aniversari de la mort del poeta Miquel Costa i Llobera. La nostra revista ha volgut elaborar un dossier sobre el gran escriptor pollencí que contribuís a aprofundir en determinats aspectes de la seva obra. Així, Gabriel Janer Manila ens ofereix una visió global de l'escriptor. Maria Antònia Perelló analitza el seu primer poema magistral, i un dels més emblemàtics que va escriure: *El Pi de Formentor*. Un sonet de Bernat Cifre ens recrea l'ambient de Cala Murta on encara perviu la memòria del poeta. Gabriel Sampol comenta i vindica la poesia fantàstica de Costa. Pere Rosselló parla de l'òpera *Nuredduna* que elaboraren Miquel Forteza, el text, i Antoni Massana, la música, a partir de *La deixa del*

31

Joan March Noguera ens descobreix un personatge del tot desconegut: Antoni Lladó Torrents, professor de matemàtiques de Mossèn Antoni Maria Alcover. D'aquesta manera podem descobrir un altre aspecte —el d'afecionat a les matemàtiques— d'aquell filòleg que va ser home de mil combats.

34

A la secció *L'ESGLÉSIA NOSTRA*, Manuel Bauçà Otxogavia fa un *Balanç interí sobre el Sínode*. Sense gens de cofoisme sobre el procés que s'està seguint i els seus resultats provisionals, acaba demanant un cop de timó.

37

A *LA CIUTAT DELS LLIBRES*, Antoni Ignasi Alomar fa un extens comentari del llibre *La llengua dels joves* de Joan Melià Garí.

40

El *MOSTRADOR* ens presenta cinc novetats recents.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5103795581

Qui sap cap on anam?

Recentment s'han donat a conèixer les dades demogràfiques de les Illes Balears en el període 1950-1996. L'increment i el trasbals poblacional han estat espectaculars i traumàtics. Qualsevol observador de la nostra realitat ja en podia tenir plena consciència. De totes les dades, la que més ha cridat l'atenció, fins al punt de produir un cert estat d'alarma, és la que constata que els darrers cinc anys les Balears han augmentat en 41.000 el nombre dels seus residents. I tan sols una part mínima correspon al creixement vegetatiu: un 92% és fruit de la immigració. D'aquesta, n'hi ha de procedència hispànica, la majoritària, i d'altra d'europea, especialment alemanya. A efectes pràctics tant l'una com l'altra produeixen efectes semblants. I els efectes són múltiples i globals. Més gent, i, per tant, més cotxes, més necessitats d'ampliació de carreteres i de construcció d'autopistes. Més gent, això també vol dir més vivendes, més consum energètic i d'aigua, més producció de residus urbans. D'aquí se'n deriva a la força una intensificació del procés urbanitzador —no ens oblidem que els plans actualment aprovats ja fan possible un creixement que permetria encabir a l'illa uns dos milions d'habitants—, una necessitat de noves centrals elèctriques i de noves desaladores, una ampliació de la planta incineradora o la realització de grans inversions en polítiques de reciclatge. Som conscients que la descripció que acabam de fer és esquemàtica, però creiem que és del tot ajustada a la realitat balear d'ara mateix. El nostre desenvolupament és una mena d'espiral que creix sense que ningú el condueixi amb les regnes de la racionalitat i la planificació. La dinàmica del guany immediat de les forces econòmiques i els hàbits de consum desenfrenat de la ciutadania configuren un model de societat que és fortament depredador dels recursos naturals del nostre territori, el qual, a més, és limitat i fràgil. L'arribada d'un contingent de 41.000 nous residents a les Balears en tan sols cinc anys a la força ha de produir un impacte negatiu i distorsionador. Però els seus efectes encara s'agregen molt més en la mesura que el territori i la societat receptores responen a un model que és el resultat final d'un procés de vint anys de balearització, que encara es manté plenament vigent. I tots sabem que volem dir en emprar aquest concepte: urbanització exagerada del litoral i consum intens dels recur-

sos naturals, canvi profund de l'estructura demogràfica, transformació d'una societat rural en una altra de serveis, substitució de la cultura popular tradicional viscuda com a fet quotidià per una altra de procedència forana i multimèdia, minorització de l'ús social de la llengua catalana a causa de la penetració en allau del castellà...

El creixement demogràfic intensiu —aquesta sembla que és la tendència de futur de les Balears— no produirà tan sols efectes negatius en referència a la qüestió territorial i mediambiental. També contribuirà a desvertebrar encara més la societat, a accentuar la minorització de l'ús social del català, a desdibuixar la identitat nacional històrica de les Balears, a fer més difícil que puguin ser eficaços els mecanismes d'integració dels nousvinguts, a fer més subordinada a realitats externes la nostra cultura i més dependent la nostra situació política... ¿Quin projecte de país serà possible construir a partir d'un model de desenvolupament autodestructiu i d'una societat que té, d'una banda, una població autòctona que en gran part és insensible a la seva pròpia identitat; de l'altra, un contingent d'origen foraster els membres del qual en la majoria de casos s'han instal·lat a les nostres illes no amb la voluntat d'adaptar-se a la terra que els donava acollida sinó amb la pretensió que fossin els autòctons els que s'assimilassin a ells? Certament l'amenaça de la Mallorca Manhattan o la Mallorca Hong-Kong que fa anys va anunciar el biòleg Josep Antoni Alcover no és ni molt menys llunyana.

Abans d'arribar a una situació en la qual tot ja sigui irreversible, cal afrontar amb coratge el canvi de model. Pel camí que ara anam tots els horitzons duen al forat negre de la desnacionalització definitiva i de la pèrdua generalitzada de la qualitat de vida. Per evitar-ho calen polítiques intenses d'integració d'aquells nousvinguts que s'han anat establint a les Balears al llarg de les darreres dècades. L'objectiu ha de ser que assumeixin plenament com a propis els elements que determinen la nostra identitat com a societat diferenciada. Integració lingüística i cultural, és clar, però també, i és molt important, la social i la política. És l'únic camí que podrà assegurar que continuem essent un país que conserva la seva fisonomia històrica i que viu i es projecta cap al futur d'acord amb el ritme que li marquen els batecs del seu propi cor. ■

■ JOSEP LLUÍS GRADAILLE TORTELLA

Un jardí botànic per les nostres Illes

NAIXEMENT DELS JARDINS BOTÀNICS.

Els jardins botànics apareixen dins del context històric de les civilitzacions com una necessitat. De vegades com una necessitat lúdica, com és el cas del subcontinent indi o la baixa Babilònia, d'altres com una necessitat social pràctica, tal és el cas d'Europa. A Europa neixen els jardins botànics perquè els metges i apotecaris els necessiten per al cultiu de plantes medicinals (Giacomini 1958). Les primeres dades són confuses. Se sap que els primers jardins varen ser grecs i àrabs (Córdoba), es coneix la creació d'un jardí al Vaticà a iniciativa del Papa Nicolau III (1277-1279), la realització per Frederic II (1231) d'un jardí públic a Salerno per a ús de metges i apotecaris o un jardí d'herbes medicinals a Praga (1350). Més endavant, els nous coneixements del món vegetal permeten considerar un nou aspecte dels jardins: la seva utilització com a centres d'estudis comparatius entre les plantes cultivades i la flora indígena (Cappeletti 1954).

Al segle XVI, els *Hortus Simplicimus* (Jardí dels simples) —anomenats així per denominar-se «simples» les medicines obtingudes directament de les plantes, animals o minerals— eren fonts de subministrament de plantes medicinals i centres on un «lector de simples» (com Leoniceno de Ferrara, 1428-1524) informava sobre plantes. Dioscòrides, Teofrast o Plini eren estudiats i criticats, cosa que dona al Jardí Botànic un status científic i el converteix en centre d'investigació on neixen els primers estudis de botànica i agronomia i les primeres classificacions de plantes.

Però és amb l'arribada del Renaixement quan el Jardí Botànic pren el seu nom actual, en el sentit social més ampli. Els jardins es converteixen en llocs públics on es protegeixen col·leccions de plantes vives per a ús científic i didàctic i on les plantes són mostrades en els seus diferents cicles de creixement, reproducció, etc. A aquesta època pertany l'expansió dels jardins a Itàlia, primer a Pisa, probablement el primer Jardí Botànic del món (*s.s.*), després Padua, Florència, Pavia, Bolonya, etc.

Es comencen a crear jardins per tot Europa, sobretot als països colonitzadors, on són elements que contribueixen a l'expansió econòmica i cultural. Malgrat això, a la Península Ibèrica són limitats, i tan sols a Lisboa, València o Madrid assoleixen l'estabilitat que els permet sobreviure.

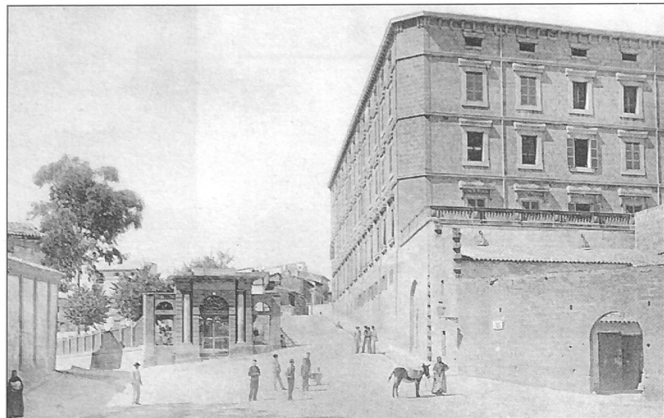

Paeonia cambessedesii. Endemisme de Mallorca i Menorca.

ELS JARDINS BOTÀNICS A MALLORCA

A Mallorca també hi va haver intents de creació i consolidació d'un Jardí Botànic. Sembla que la primera col·lecció de plantes, la majoria exòtiques i cactàcies la creà en Pere Vicenç Trias i Trias (1759-1829) a Esporles, formant un petit jardí que era visitat per passants i curiosos. Va desaparèixer a la mort del seu fill Josep (1866), juntament amb l'herbari d'unes 200 espècies que havia arreplegat, algunes d'elles compartint caminades amb Cambessedes (*Flora Baleàrica* de Barceló i Combis).

A Ciutat, el 7 de Maig de 1827, el Capità General D. Josep Ma^a d'Alós manifesta a l'Ajuntament el seu desig de formar un

Portal d'accés al jardí i tancament, obra de l'Arquitecte Joan Sureda realitzat el 1834. La fotografia correspon al 1885. (arxiu de D. Andreu Muntaner Darder)

Casa de la Misericòrdia on a l'esquerra s'endivina el jardí que projectà vers el 1896 l'arquitecte Josep Guasp. La fotografia correspon a l'any 1904. (arxiu de D. Andreu Muntaner Darder)

jardí botànic al terreny no cultivat que hi havia a la plaça anomenada *S'Era de l'Hospital*, ja que podria servir per esplai del públic i d'utilitat a qui desitjés estudiar botànica. A tal efecte, i amb la intenció de propagar els coneixements botànics disposa que el dia següent comenci una Acadèmia de Botànica al Real Hospital Militar de la Ciutat amb l'ensenyança gratuïta de D. Bartomeu Obrador, primer metge de l'Hospital. La Junta de l'Hospital dóna el vist i plau al Capità General per contribuir a tot el que sigui bé de la Humanitat, tal com la Botànica que té com a objectiu prioritari la cura de les dolències i malalties. El dia 24, l'Ajuntament manifesta a la Junta de Govern de l'Hospital que fent ús de la seva propietat construeixi un jardí botànic sota la direcció del D. Bartomeu Obrador, quedant a favor de dit establiment el producte del jardí.

Es creu convenient tancar els terrenys amb paret, i el 1834, quan el jardí encara no estava fet, es construeix el portal d'accés, obra de l'arquitecte Joan Sureda (Diego Zaforteza i Musoles 1932).

També l'Institut Balear, creat a Palma el 1836, volgué dotar a la Càtedra de Botànica aplicada a l'Agricultura d'un Jardí Botànic, que segons Riotord «tanmateix a finals de 1843 encara no estava instal·lat». Tant la Càtedra com el Jardí estaven a càrrec de Pere Josep Trias i Sampol, d'Esporles, fill de Pere Vicenç Trias i Trias (Josep Mª Camarassa 1989).

La Comissió municipal de 1862 donà el nom de Jardí Botànic al carrer que enllaça la Rambla amb el carrer de Cavalleria «per no haver-hi cap casa en ell i en atenció a la utilitat que se li donaria a l'hort de l'Hospital» (Diego Zaforteza i Musoles 1932).

El 1896 l'arquitecte Josep Guasp projecta un jardí entre la Casa de la Misericòrdia i el carrer de la Beneficència. És molt probable que correspongui a aquest projecte l'exemplar de *Ficus macrophylla* avui existent com l'element més singular del Jardí de la Misericòrdia. Les cròniques de 1930 parlen que s'ha habilitat el lloc com a parc públic (*Enciclopèdia de Mallorca* 1995).

De totes aquestes notes, difícilment es pot treure la conclusió de l'existència real, en ple funcionament, d'un jardí botànic. Aclarir-ho és una tasca que ens queda pendent i a la qual crec que valdria la pena dedicar-hi esforços i temps. Hi ha molts d'arxius per consultar, però ens anima a fer-ho el propi Arxiduc Lluís Salvador quan al *Die Balearen* (1882),

parlant dels carrers de Palma i fent un recorregut des del carrer Cavalleria a La Rambla, diu: «... se llega al carrer Jardí Botànic, con el jardín a mano izquierda, que antes debió de servir de jardín botánico ...».

A la segona meitat del present segle, les fortes alteracions del medi ambient, a vegades catastròfiques, la generalització de la cultura de l'oci i els canvis de mentalitat en criteris de formes d'educació provoquen unes noves «necessitats» dins de la societat: la protecció i conservació de les espècies, la regeneració dels ecosistemes, l'educació de l'oci, etc. Per assolir tot això els Jardins Botànics es converteixen en elements indispensables. Per tant, a la reconstrucció dels antics Jardins Botànics s'afegeix la creació d'altres de nous. Dins el territori espanyol, de per si poc propens al desenvolupament d'entitats d'aquest tipus, hem assistit a la renaixença del de València, del de l'Orotava o del Reial de Madrid i a la construcció d'altres de nous com el de Tafira Alta (Gran Canaria), Córdoba, Alcalà de Henares, etc. A Mallorca, el de Gamundí a Consell, dedicat bàsicament a plantes medicinals i, més recentment, el Jardí Botànic de Sóller.

Els jardins botànics juguen un paper essencial dins la multitud d'esforços que se duen endavant per frenar l'extinció d'espècies i fomentar la conservació, classificació, avaluació i utilització racional de la nostra rica herència genètica vegetal. Molts d'ells han estat el nucli central en la introducció i distribució de plantes, a més de ser un suport singular pels escolars i científics amb el qual enriquir els coneixements bàsics sobre l'evolució biològica. Els jardins botànics són els instruments imprescindibles per protegir les espècies en perill d'extinció, i així garantir el seu possible ús present i futur.

En paraules d'Ashton (1987): «Els jardins botànics tenen una oportunitat, més encara, una obligació que sols està oberta a ells, la de servir de pont entre els interessos tradicionals de la biologia sistemàtica i les necessitats de l'agricultura, silvicultura i medicina per l'exploració i conservació de la diversitat biològica».

EL JARDÍ BOTÀNIC DE SÓLLER

El JBS neix dins el marc naturalístic creat per l'Associació Museu Balear de Ciències Naturals, a Sóller. Un grup de solerics entusiastes de la natura i fortament compromesos en la seva conservació i protecció, al començament de la dècada dels

80 crearen l'Associació com una institució amb capacitat legal per a ser depositària del llegat científic de l'eminent micropaleontòleg sollerí D. Guillem Colom Casanovas (1900-1993), ja que donada la seva avançada edat, moltes universitats nacionals i estrangeres li festejaven la seva biblioteca especialitzada i les seves preparacions microscòpiques. Quan, l'any 1985, l'Ajuntament de Sóller adquirí els terrenys d'es Camp d'en Prohom a proposta de l'Associació per ubicar el futur Museu, els membres botànics del grup comencen a pensar en la possibilitat de realitzar un jardí botànic. A les «Primeres Jornades de Medi Ambient» (Juliol 1987) organitzades per la UIB, es presenta el primer avantprojecte que provoca una certa indiferència i incredulitat davant la comunitat científica. Tot i així, l'Associació un any abans, el juny del 86, havia començat a fer el jardí: una marjada, la de rocalla humida, per demostrar a les institucions públiques i privades la nostra capacitat de gestió i d'execució. El 92 s'ha executat el 30% de l'espai projectat, s'inaugura el Jardí Botànic i s'obri al públic. Actualment, el Jardí es troba realitzat al 60% i la Fundació Jardí Botànic de Sóller, de recent creació, garanteix no sols poder assolir la finalització del Jardí i la creació de l'Institut Botànic com a Centre d'Investigació, sinó la seva supervivència com a tal.

El JBS és una institució científica, educativa, cultural i d'oci oberta a tots els ciutadans i encaminada al servei de la societat que l'ha de mantenir. Li correspon ser el centre d'estudi de la vida vegetal en tota la seva complexitat, la seva ecologia i les propietats per les quals pot ser útil a l'home. Les col·leccions de plantes vives, ben documentades, són la seva base i permeten l'estudi del seu desenvolupament i cicles biològics donant a conèixer les seves exigències ecològiques i qualitats genètiques, fent així possibles els treballs orientats a l'obtenció de noves formes adaptades a les conveniències de l'home. La condició insular de les Balears i la seva situació geogràfica donen la identitat al JBS. És un jardí dedicat a la flora endèmica, microareal i d'espècies en regressió de les Illes Mediterrànies i les seves àrees d'influència.

Fugint de la clàssica concepció sistemàtica, està projectat per hàbitats, donant a cada espècie les condicions adients per a la seva supervivència. Està distribuït per marjades: unes dedicades a la flora balear, una altra a plantes populars per a condiments i infusions, dues destinades a reserva genètica d'arbres fruiters i hortalisses amb varietats baleàriques, formant «l'escola agrària», una altra amb microhàbitats per falgueres, zones humides i vicariants, i una dedicada a les Illes Canàries i els seus voltants. Pel proper any, esperam poder assolir l'execució de la resta, una marjada de plantes ornamentals i «escola botànica», marjada de medicinals i marjades destinades a la flora de Còrsega, Sardenya i Sicília.

Com la gran majoria de Jardins Botànics compromesos amb la societat, el JBS té tres objectius principals: Conservació, Divulgació i Investigació. Idealment, totes les plantes s'haurien de conservar com a poblacions desenvolupades en la natura (*in situ*). Però això no és viable per a totes les espècies. Per tant, aquelles plantes que estan o poden estar en perill dins de la natura, així com les que són explotades per l'home, han de ser conservades al mateix temps fora dels seus hàbitats naturals (*ex situ*), tant en bancs de llavors com en forma de col·leccions cultivades del Jardí. Per la conservació «in situ» el JBS promou i du endavant projectes d'acotació d'espais natu-

Vista general de la marjada canària.

als o microreserves per tal de protegir determinades espècies en perill. El seu banc de llavors, el quart d'Espanya, format per més de 400 taxons i les seves col·leccions de plantes vives, en alguns casos amb més quantitat que a la pròpia natura, són la base de la conservació «ex situ».

La conjunció Institut Botànic-Jardí permet mantenir una íntima relació entre la investigació científica, la divulgació i l'ensenyança de la botànica. La integració d'aquests conceptes dona lloc a una utilitat educativa pels alumnes dels diferents centres d'ensenyança i per aquells ciutadans que vulguin optar a un millor coneixement de les plantes. Les col·leccions vives del jardí, els programes educatius, les activitats didàctiques i les publicacions són en gran part el contingut de divulgació de què disposa el Jardí.

Com a Centre d'Investigació es realitzen les feines de control del Jardí, la investigació sistemàtica, ecològica i aplicada, l'estudi dels espais naturals, la genètica de poblacions, fenologia i reproducció de la majoria de les espècies i multiplicació de tots els taxons que formen o formaran part de l'estructura del Jardí. La confecció i conservació dels herbaris, la biblioteca i el manteniment del Banc de Llavors són també tasques de l'Institut Botànic.

En el camp de la divulgació, el JBS vol sensibilitzar l'opinió pública de la necessitat de fer ús de la nostra flora autòctona per l'ajardinament dels espais públics, àrees d'esplai, rotondes, jardins municipals; en la repoblació de les àrees afectades per la construcció de carreteres i vies de circulació, per la restauració d'espais naturals degradats per l'acció de l'home, abocadors, escombreres, etc., i per tots aquells entorns que suposin donar a conèixer la nostra riquesa florística. Sols coneixent les nostres plantes podrem contribuir a conservar-les i protegir-les. ■

Josep Lluís Gradaille Tortella
Director del Jardí Botànic de Sóller

■ JAUME MARCH

Maria Barceló o la passió per la Història

La professora Maria Barceló és una persona que investiga, estudia, i que sobretot sent la història com si es tractàs d'una part més del seu cos i del seu esperit. Ella representa una generació que fa de pont entre els professors majors d'aquella Delegació de la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona que hi havia a Palma, bressol de la nostra Universitat, i les darreres fornades de llicenciats en història que han sortit de la UIB. Maria Barceló ha estat vicedagana de la Facultat de Filosofia i Lletres, però això no fa que deixi de ser crítica amb el món universitari, els investigadors i ella mateixa. Tampoc renuncia a la seva ànima porrenca i molt menys a reivindicar un paper més important de la dona en el món intel·lectual illenc, no debades ha estat la primera dona que ha accedit a l'executiva i a la presidència de la Societat Arqueològica Lul·liana.

— Com especialista en història medieval de Mallorca què en pensa de la fixació de la data de la Diada Autònoma de Mallorca que ha fet el Consell Insular. Des del punt de vista històric, com cal qualificar la decisió presa per aquesta institució?

— A vegades pens que els polítics dirigeixen els seus objectius cap interessos que no sempre són coincidents amb els que els estudiosos coneixen o tractam. És clar que els interessos polítics van per altres camins. No es tracta de qüestionar la figura de Jaume II. El seu regnat és important per a Mallorca; però també pesa molt la tradició i aquesta tradició per a Mallorca és la Diada del 31 de desembre. Si miram la documentació dels segles XIV o XV o d'altres veurem que el 31 de Desembre sempre s'ha fet festa a Mallorca, tothom coneix l'estandard del rei en Jaume, tothom sap que és el sermó de l'Estandard. Crec que no hi ha cap raó perquè aquesta data hagi de ser substituïda per una altra de nova planta. Sense que això signifiqui restar importància al regne de Jaume II. Si el que s'argumenta és que el 31 de desembre recorda un fet bèl·lic pens que no té cap sentit aquest argument, perquè podrien passar revista a altres indrets i la qüestió de matances lligades a actes commemoratius és bastant comuna: el 14 de juliol a França, a Madrid tenim el *2 de mayo* i és el dia de la Comunitat Autònoma, exemples n'hi ha molts. Així podem veure de forma clara que el 31 de desembre no és un cas aïllat

com un fet sagnant lligat a la celebració d'una festa. D'altra banda, el 31 de desembre significa un pas, un canvi importantíssim per a Mallorca que ha marcat la nostra identitat. Ara mateix parl la llengua de Ramon Llull, que ens arribà amb aquell canvi. Crec que s'ha de defensar el 31 de desembre per una tradició de segles, que està clarament documentada. També si miram els topònims dels carrers dels pobles de Mallorca veiem que a moltes localitats hi ha un carrer que porta el nom de 31 de desembre, tot i ser topònims que no s'han posat en l'època de la Democràcia. Això suposa que hi havia un sentit de record, de penetració d'aquesta data dins del poble; però no trobam cap carrer dedicat al 12 de setembre. Si hagués de retreure —i ho dic a títol personal— qualque emperò al 31 de desembre seria precisament que els polítics actuals o d'altres temps o a qui correspongui no han sabut fer que aquesta festa fos assumida per tota l'Illa de Mallorca, deixant que restàs restringida a Ciutat.

— Es pot considerar que passà el mateix amb el cas de la bandera de la nostra Comunitat que s'establí a través de l'Estatut?

— Bé, en aquest cas hi vaig intervenir directament ja que vaig fer part d'una comissió que havia d'aportar dades històriques per elaborar un estudi per definir quin havia de ser l'escut i la bandera de la nostra Comunitat. El que és cert és que algú em va proposar, tot i que no se qui va ser. Cal dir que avui tendria molts més coneixements per aportar. Consider aquella participació com una experiència molt interessant. En representació de Mallorca es va nomenar al P. Gabriel Llompart i a mi, per Menorca, Don Joan Hernández i Mora, i per Eivissa, Don Joan Marí i Tur, que és el president de l'Institut d'Estudis Eivissencs. Cal dir que es va arribar a un consens, tot i que jo vaig presentar un vot particular, que em sembla que consta en la primera edició d'un llibret que es va publicar arrel d'aquella comissió. El consens arribà perquè tenien clar que havia de ser assumit per tothom i que estaven parlant d'una bandera per a les Illes, es tractava de la Comunitat Autònoma, no per a cadascuna de les illes. Sabien que hi havien uns elements comuns i que no s'hi podia renunciar, eren les quatre barres. Altres qüestions, com ara el castell o castells, la franja blava, això ja es va discutir més. De totes maneres cal

dir que la franja blava no era un invent. La franja blava transversal era present a l'escut de Jaume III i, d'altra banda, de la bandera amb el costat morat i el castell, és ver que es parla d'aquests elements a l'època del rei Sanç.

— Quina és la salut actual de la investigació històrica a Mallorca i sobre Mallorca?

— Pens que no havia estat tan sana mai, per tot un seguit de motius, i això es reflecteix en la quantitat de publicacions que apareixen dia rera dia. A més, cal afegir-hi les jornades, trobades i congressos que es fan. Hi ha un fet decisiu perquè es doni aquesta situació i és la implantació dels estudis universitaris a Mallorca. La UIB és totalment decisiva per produir, per introduir noves formes metodològiques. Hem de pensar que té més de vint anys i aquests vint anys es veuen claríssimament. Actualment, la recerca no està en mans de tan poques persones, benemèrites totes elles, que eren un petit grup, avui es dona un accés molt més ampli, amb la incorporació d'un planter de gent jove que prové, majoritàriament, de la UIB.

— En aquest sentit considera que la UIB ha introduït innovacions dins el discurs historiogràfic?

— Jo crec que aquests darrers anys, que poden ser 10, 15 o 20, sense dubte hi hagut revisions metodològiques. D'altra banda, s'ha aconseguit l'accés a fonts que no havien estat consultades mai i sobretot cal destacar la incidència que ha tingut en l'estudi de la història contemporània, que està a la vista el que s'ha produït, s'ha vist. Però el mateix cal dir respecte de la història de l'art, de la història de la literatura.

— Com valora la incidència de les Jornades d'Estudis d'Història Local que organitza l'Institut d'Estudis Balearics. Són realment un element dinamitzador de la investigació a casa nostra?

— Aquestes jornades ja comencen a tenir un ressò de primera línia, ja tenen un nom propi i són conegudes aquí, allà i mes enllà i no es pot defugir de tenir-les en compte. Jo he participat en algunes d'elles i n'he coordinat alguna i la resposta ha estat sempre positiva. Pens que aquestes jornades han tingut dos o tres caires molt interessants. Així, són autènticament locals i no localistes, en el sentit que el tema central de cadascuna de les jornades s'estudia des d'aquí però amb referència no sols al nostre territori sinó amb les connexions que puguin tenir la seva incidència en altres zones; d'altra banda, els temes que han estat el seu eix han suposat treure a la llum noves investigacions que eren bastant novadores en el camp historiogràfic mallorquí, i això ha afavorit una important producció de treballs que s'han publicat, que en alguns casos, com les actes de les jornades que es feren sobre *Espai i temps d'oci dins la història* han tingut una gran demanda. També cal destacar que sempre abraça períodes molt amples.

D'altra banda, crec que no s'han d'oblidar les distintes jornades d'estudis locals que s'han fet a diferents pobles els darrers cinc o sis anys, el balanç de les quals és força positiu. Gràcies a les jornades fetes a les diferents poblacions tenim un cabal voluminós d'informació sobre els diferents pobles que les han organitzades i, a més a més, són treballs fets amb una perspectiva metodològica actualitzada, que d'una altra mane-

ra hagués estat impossible tenir-los. És veritat que són treballs desiguals, però si els temes que s'hi tracten estan estudiats de forma adient, rigorosa, i aporten informació sobre aquest tema crec que són una cosa que s'ha de valorar molt. Ja voldria jo que cada poble tingués la possibilitat d'organitzar unes jornades d'estudis locals, no vull dir cada any, perquè és difícil, però sí cada dos anys, per exemple.

Hi ha una qüestió de fons, del marc que cal tenir clar quan parlem d'història local: s'ha de distingir local de localista, és a dir no hem de caure en localismes esquifits, res d'això. Ara, la història local científicament rigorosa, metodològicament ben tractada, això m'importa molt. La història local a Mallorca ja tingué força a finals del segle XIX i a principis del XX, però eren o són estudis que no tenen gaire a veure, per no dir res, amb els estudis d'història local actuals. Aquelles històries són treballs molt interessants, sovint les consultam, però nosaltres a finals del segle XX no podem emprar aquelles pautes que feien servir els seus autors, malgrat que aportaren informacions molt importants i que hem d'agrair. Nosaltres no hem d'anar per aquests camins, hem d'anar per uns altres camins. Aprofitant aquesta pregunta voldria fer un comentari a títol personal, però que sent molt. El cas és que parlem d'estudis locals i ara per ara només els que hi hem participat som els historiadors o la gent que treballa en el camp de les humanitats en general; què és que només som nosaltres que investigam i els altres científics no investiguen o tenen tantes pretensions que menyspreen participar en aquests tipus de jornades. La realitat és que qui hem respost a aquestes convocatòries som els historiadors i els humanistes, que precisament són els col·lectius que som marginats, tractats com gent de segona fila pel Ministeri d'Educació.

— Podem dir que ja s'ha superat totalment la pràctica positivista que marcava tan la nostra historiografia?

— És clar que s'han canviat els mètodes i les perspectives, però això no vol dir que certs aspectes del positivisme no siguin positius. És cert també que encara hi ha algunes persones o alguns grups que segueixen emprant aquest mètode. Però alerta, no podem parlar sempre d'historiadors, a alguns no els podem aplicar aquesta categoria. Hem de parlar, en aquest sentit, de cronista, d'aficionat o d'altres coses. La gran majoria de les persones que investigam, de gent jove que té estudis universitaris, no actuam com es feia cent anys enrere.

Hi ha una qüestió que m'interessa destacar com és el que els historiadors professionals estam patint un fort intrusisme, i que quedi clar que no ho dic per aquests erudits o aficionats als quals em referia fa un poc. L'intrusisme del qual parl és el que practiquen periodistes, sociòlegs, arquitectes,...tothom opina i pontifica sobre història, quan nosaltres els historiadors no ens ficam en terreny d'altri, som molts respectuosos, però altres sí tenen molt fàcil ficar-se al camp que pertoca als historiadors. Parlen d'història però no miren documents ni excaven. D'aquí surten els disbarats que es diuen en matèria de filologia. Josep Fontana, a un dels seus llibres, diu una frase molt significativa, pel que fa a aquesta situació, i que jo tinc gravada a la memòria: «tota cuca que es belluga pel món juga a historiador», i no hauria de ser així.

Societat Arqueològica Lulliana. Inauguració de l'exposició sobre Quadrado (octubre 1996)

— ¿Si haguéssim d'adscriure la tendència de la producció historiogràfica actual mallorquina o il·lenca podríem trobar un element de referència metodològica comú o el que predomina és una diversitat provocada per la influència que ha rebut cada historiador/a a través del seu bagatge formatiu acadèmic o de la seva formació ideològica?

— És clar que ens trobam una situació que correspon a la segona part de l'anunciat de la pregunta. L'historiador mira de tractar un fet amb la màxima d'objectivitat possible; a través d'una informació, d'unes dades. Quan dic això no descarto que la subjectivitat es dona i aquesta subjectivitat està vinculada a la formació intel·lectual que hagi tingut o perquè puguis pertànyer o està influenciat per una ideologia. Ara, l'ideal és l'objectivitat.

D'altra banda, voldria fer un incís, crec que cal matisar molt a l'hora de parlar d'historiografia mallorquina o il·lenca, i sobretot, si empram aquest segon qualificatiu. Dic això perquè hi ha una desconeixença d'uns territoris molt pròxims com són les altres illes i aquesta desconeixença general també es dona a nivell de producció historiogràfica. Segur que a mi mateixa em passen publicacions, estudis i articles. ¿Per què passa això: per una manca de canals de distribució, de canals d'informació, de viure uns esquesna de l'altra Illa? Jo no ho sé. Segurament tinc més informació de Catalunya i d'altres indrets de l'Estat espanyol que de temes referents a la historiografia menorquina o eivissenca. Enguany, nosaltres, la Societat Arqueològica Lulliana, hem enviat una carta a tots els socis perquè ens facin arribar la referència de totes aquelles publicacions o treballs que ells hagin realitzat o que coneguin que s'han realitzat. L'objectiu d'aquesta iniciativa és publicar unes pàgines de bibliografia sobre la història de les Illes el més actualitzada possible.

— Al darrer congrés de la història de la Corona d'Aragó que se celebrà a Palma, el professor Riera Melis reivindicà la

necessitat d'enllestir una nova síntesi de la història de Mallorca, un cop s'han produït avanços importants als diferents àmbits d'estudi i diferents èpoques. Podríem dir que aquesta és encara una assignatura pendent o, tal volta, ja ha quedat coberta en part amb els articles històrics de la veu Mallorca de l'*Enciclopèdia de Mallorca*?

— Sí, hi ha una assignatura pendent que és fer una història de Mallorca actualitzada des del punt de vista metodològic i de continguts a partir de tantes i tantes monografies que ja existeixen en aquests moments. És una vertadera assignatura pendent, però alerta, també és una empresa molt ambiciosa ¿Qui és el valent que s'hi posa al davant? En aquest sentit he de començar per entonar el meu *mea culpa*. Donat que no hi hagué cap valent o valenta que es posi al davant no s'ha fet una història d'aquest tipus com s'ha fet a València o a Catalunya, en un altre sentit. El que és cert és que hi ha una matèria primera per poder fer aquesta síntesi. Això no vol dir que tot estigui estudiat o investigat, no hi ha moltes llacunes. L'*Enciclopèdia de Mallorca* és molt útil, però no és la història de Mallorca i no ho és pel seu contingut, ni pel seu tractament. És una altra tipus d'obra. Molt interessant. És una de les iniciatives que mereixen elogis sense cap mena de dubte, però no pot assumir el paper del que hauria de ser una història de Mallorca. Ara he de tornar incidir que la síntesi és molt mala de fer. Seria una tasca per a un equip i els equips són mals d'engirgolar.

— Vostè és la presidenta de la Societat Arqueològica Lulliana. ¿Quina és l'estat de salut de què gaudeix actualment aquesta entitat? Va haver-hi un moment que es decidí impulsar-la de bell nou, en aquesta empresa em sembla que hi participà gent com ara en Mateu Morro, hi van introduir una nova dinàmica...

— Fa bastants d'anys que joestic dins la junta de govern de l'entitat, a part d'haver estat la primera dona que fet part

de la seva executiva. Sí, no podria dir ara de memòria quin any va ser que es produí aquest canvi. Suposà obrir els ulls a la realitat del moment i era, sobretot, tornar a insistir en la presència de l'UIB. Era necessari introduir saba nova per donar una nova imatge per a una Societat que encara tenia aquell col·lectiu de gent que l'agafava com a punt de reunió i parlaven de les seves quimeres erudites. El gran problema que té la Societat Lul·liana és de caire econòmic. Si tengués doblers podrien fer moltes més coses, però no pot ser, tenim un pressupost molt limitat, i gràcies que en els darrers temps el Consell Insular se'n recorda de nosaltres. Actualment tenim uns 700 socis, a la majoria dels quals sols els interessa rebre el butlletí que publicam anualment.

— En els darrers anys s'ha donat un canvi, al meu entendre, important dins la investigació de la història medieval. Així tot i que es mantenen els estudis dels àmbits polítics i econòmics generals, s'ha incorporat l'anàlisi del poble pla-nell, de la vida quotidiana, el món de la dona, el sexe o l'alimentació. Vostè mateixa coordinà juntament amb el doctor Riera Melis unes jornades sobre aquest aspecte a la Mediterrània. Tot i que aquests temes ja foren introduïts per Braudel als anys 60 a França. Aquestes noves línies de treball com s'han anat introduint aquí?

— Bé aquí s'ha donat la confluència de dos factors: la influència dels nous corrents historiogràfics que ens han arribat de fora i d'altra banda la incorporació de noves fonts o l'explotació de les fonts que ja coneixíem però ara fixant-nos en altres aspectes de la informació que ens aporten. És cert que els darrers anys van imposant-se noves línies de recerca, amb una temàtica més ampla que abans, defugint una mica el que s'havia estudiat amb més empena, com poden ser els aspectes polítics, les institucions, les relacions internacionals, els tractats, aspectes econòmics, etc. Tot això se segueix investigant, però és clar que s'incorporen nous temes. Per ventura jo en destacaria alguns com la història de la dona, aspectes relacionats amb les mentalitats, religiositat popular i grups marginals (esclaus, jueus,...), estudi de la beneficència; tots aquests temes que no fan referència als gran dignataris, el Rei En Jaume, el bisbe, el gran propietari si no a la gent que podrien qualificar com «gent del carrer». Als elements que han ajudat a la pràctica d'aquest tipus de recerca cal afegir-hi, com un valor molt important, les innovacions tecnològiques que han posat les fonts a l'abast de molts més investigadores.

— Tenim estudiat les institucions medievals (el Gran i General Consell, el Sindicat Forà, la Cúria) es pot dir que aquest àmbit està cobert o encara manquen aspectes i noves institucions per estudiar i, en aquest cas, quines possibilitats tenim perquè siguin investigades?

— No, no, segur que falten coses per estudiar. El que és important és que hi hagi aportacions des de la història del Dret, com és el cas d'Antoni Planas amb el seu estudi sobre el Sindicat Forà. En aquest sentit hauria de donar-se una relació més estreta entre els historiadors i els historiadors del Dret. D'altra banda, hi ha nous càrrecs a estudiar o a aprofundir en el seu coneixement, com ara el mostassaf, el veguer, etc. ■

Jaume March

Biblioteques Municipals

PALMA Carrer den Colom i Jaume II

CORT
Pça. Cort, 1
c.p. 07 001

SON RAPINYA
Catalina March, s/n.
C.P. 07013

SON XIMELIS
Cap Blanc, s/n.
C.P. 07011

RAFAL VELL
Pere Ripoll Palou, 9
C.P. 07008

GENOVA
Barranco, 2
C.P. 07015

ESTABLIMENTS
Pça Immaculada, 3
C.P. 07010

SANT JORDI
Bauçà, 31
C.P. 07199

ARENAL
Pça. Gaspar Rul·lan
Garcies, 5
C.P. 07600

COLL D'EN REBASSA
Albuera, s/n.
C.P. 07007

BLANQUERNA
San Joaquin, 9
C.P. 07003

SON GOTLEU
Regal, 105
C.P. 07008

SA INDIOTERIA
Gremi Tintorers, s/n.
C.P. 07009

POLIGON DE LLEVANT
Ciutat de Queretaro, 3
C.P. 07007

MOLINAR
Xadó, 7
C.P. 07008

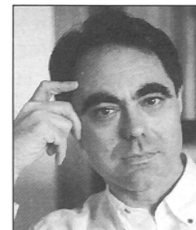
SANTA CATALINA
Fàbrica, 34
C.P. 07013

L'OLIVAR
Mercat de l'Olivar,
parades 104b/105b
C.P. 07002

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

Ajuntament de Palma

■ GABRIEL JANER MANILA

DOSSIER:
COSTA
I LLOBERA

Miquel Costa i Llobera, com l'au dels temporals

És necessari revisitar cada cert temps l'obra d'aquells escriptors que en alguna ocasió foren capaços de commoure'ns. Rellegir-los amb la mirada nova i extreure'n l'emoció desconeguda, la reflexió inèdita que la literatura preserva per al lector que acudeix a beure a les fonts pròdigues dels grans autors clàssics, amb la certesa de trobar-hi renovades respostes, preguntes que interpel·len els temps nous.

Aquesta capacitat de l'obra literària de tornar a respirar en cada lectura, de retreure tanys novells cada vegada que s'hi acostava un lector, és allò que defineix la seva modernitat i, alhora, la condició de clàssic. Ens valem de l'excusa de l'aniversari; però allò que pretenem és la confrontació dels lectors d'avui amb l'obra del poeta, tant si és per acarar-s'hi per primera vegada com si es tracta d'un retorn.

No us podria dir quan es va iniciar la meua amistat amb la poesia de Miquel Costa i Llobera. És com si alguns dels seus versos els hagués sabut sempre i haguessin contribuït a teixir la meua educació poètica. Uns versos que es remunten a la memòria de la infantesa, al meu poble del Pla, i que m'han acompanyat tota la vida. Em parlaven —em parlen encara— d'una naturalesa i d'uns paisatges que desconeixia, del poeta que tracta d'interpretar-ne el llenguatge, i n'experimenta la vibració. Eren uns versos que es referien a una vall llunyana «amagada en lo cor de l'alta serra»,¹ de penyals abruptes, d'arbres corpulents abocats a la lluita i al combat de viure, de les inquietuds del cor al caire dels abismes profunds, d'esplèndides platges i de gorgs blaus. Primer vaig conèixer les paraules que els descrivien, abans que no els paisatges. Primer fou la paraula del poeta.

Però amb el record d'aquells, s'hi entremesclen uns altres versos castellans de Teresa de Jesús. Llavors tenia nou o deu anys i participava en una festa escolar. En un teatre ple de gom a gom recitava aquell sonet que comença: «*No me mueve, mi Dios, para quererte / el cielo que me tienes prometido, / ni me mueve el infierno, tan temido, / para dejar por eso de ofenderte...*» La gent aplaudia. En acabar, recitava *El pi de Formentor*, i la gent tornava a aplaudir. Avui, passat tant de temps, no em sé estar d'interrogar-me per quin estrany atzar coincideixen Teresa de Jesús i Miquel Costa en l'horitzó profund de la meua memòria. Us he de dir que sovint he tornat a recitar

Miquel Costa i Llobera

aquells versos. He pulsat el botó que havia de treure'ls de l'arxiu amagat i els he tornat a visitar. Era com si els llegís per primer cop: la veu d'infant era substituïda per la veu d'un adolescent, la veu d'un jove, la veu d'un home fet... Us he de confessar que, més d'una vegada, m'ha ajudat a viure.

Periòdicament he rellegit els poemes de Miquel Costa i Llobera. També els de Teresa de Jesús. Un i altre projecten

una crítica radical de l'home i contenen, com l'escriptura que sorgeix d'escoltar una veu profunda, l'extraordinària emersió d'una experiència espiritual viscuda en la intimitat insondable del cor. El castell interior es construeix en silenci: en la solitud del silenci. En una soledat que, com Juan de la Cruz, Costa transforma en creativitat: «la soledad sonora» del *Cántico espiritual*: «*la noche sosegada / en par de los levantes de la aurora / la música callada / la soledad sonora*». «Sonora» s'uneix paradoxalment a «soledad», de la mateixa manera que «callada» s'uneix a «música» en uns bellíssims oxímors que posen en contacte paraules d'oposat sentit que només el context pot fer compatibles. En l'emoció de la soledat, el poeta reclama el doll de vida, perquè el cor canti. Aquest és el sentit del poema *Defalliment*, escrit l'any 1876:

*Com la llarga acompanyada,
d'un mort que passa endolada,
tot callant,
així mes hores perdudes,
també endolades i mudes,
van passant.*

*Passen iguals que es confonen;
dins un abisme s'afonen
de tristor:
d'allà sortiran un dia
per mostrar-te, ànima mia,
sa buidor.*

*Ni un aucell, ni una floreta,
ni el despertar d'una herbeta
dins l'hort meu.
Ma vida està desolada
com a vinya espampolada
i entre neu.*

*Senyor, que amb mà beneïda,
de la mort fas brollar vida
per amor,
desperta el cor, que ja és hora:
un cor que canta o que plora,
viu, Senyor!²*

Des de la soledat creadora canta el cor i reviu per la transformació de l'angoixa en matèria poètica, alhora que reconstrueix el nexa entre la soledat —la desolació i el defalliment són formes extremes de soledat— i la creativitat: l'enllaç entre la sol·licitud de l'ètica i el rigor de l'estètica. La soledat sonora pot transformar-se en un paisatge en soledat, en l'arbre que esdevindrà símbol de l'ideal de perfecció. En el paisatge agrest de Formentor, el poeta ens diu: «*Mon cor estima un arbre*», convertit en ideal de vida. La soledat sonora es transforma en ocell solitari —un símbol que fou especialment estimat per Petrarca i que també ho seria per Leopardi—, l'ocell que vola amunt, que canta tranquil, que veu caure a ses plantes la mar del món: l'au dels temporals. Una bellíssima experiència espiritual, semblant a la de Teresa de Jesús, el panegíric de la qual predicava al convent de les Tereses de Ciutat en esdevenir-li la mort, enguany fa, justament, setanta cinc anys.

Josep M. Llopart ha descrit aquest episodi amb paraules d'admiració legítima, alhora que ha subratllat la seva condició de símbol: «*No pot imaginar-se un traspàs més bell per a un*

home que reuneix la doble condició de poeta i sacerdot —ha escrit Llopart—: *Miquel Costa i Llobera va morir èpicament, sense dolor i sense derrota, exercint el doble ministeri a què havia consagrat la seva vida. Va morir amb l'esperit ple de la presència de Teresa de Jesús, santa i escriptora*.³

Cert és que l'arbre —deixau-me aturar en la simbologia que se'n deriva i en les figuracions que l'home n'extreu— esdevé sovint la projecció de les inquietuds profundes de l'ànima humana. A vegades, esdevé l'eix de la vida i comporta la idea de fertilitat. L'arbre del paradís era l'arbre de la ciència. El pi de Formentor, el pi del pinar de les Arenes, mediterrani, s'alça sobre el penyal esquerp: «*reivinclu per les roques sa poderosa arrel*», i és germà —ha dit Ll. Riber— del cedre del Líban, de l'olivera de Delos, del plàtan d'Atenes, de l'alzina marciana... Costa s'arrisca a interpretar la naturalesa des de la moral: explica a l'ànima la victòria del pi de la ribera, perquè lluita amb les ventades, perquè no se sustenta del llim d'aquesta terra, perquè el cel l'enamora. La natura esdevé el testimoni de la mà divina i la creació és l'obra d'un gran poeta. La naturalesa, doncs, com a exemple moral: sàvia i perfecta. Ho havia estat per a Hug de Sant Víctor, per a Tomàs de Aquino, per a Francesc d'Assís, per a Alain de Lille: «*omnis mundi creatura / quasi liber et pictura / nobis est speculum*». Un llibre escrit per Déu que tanca significats ocults. És l'escola del camp lliure que Riber reivindica a les pàgines de *La minyonia...*: «*...és millor que els minyons aprenguin de llegir en les fulles dels arbres que no en les fulles dels, llibres*». ⁴ La natura: el llibre més prodigiós del món. Àdhuc la música del paisatge, la resonància de l'arbre que el poeta recrea en els alexandrins.

L'exemplaritat de la naturalesa i l'alenada moral que transpuia també és present a Ramon Llull: després que Natana ha revelat el seu amor al jove Blanquerna i aquest li ha dit que el seu cor desitja de fer vida eremítica i ella el suplica que se l'emporti a l'ermitatge, que faran la penitència plegats, respon el jove: «*companyia no vull haver sinó de Déu e d'arbres, herbes, d'aucells, bèsties salvatges, aigües, fonts, prats e ribatges, sol, lluna, estrelles, car ninguna d'estes coses no embarguen l'ànima a contemplar son Déu*». ⁵

Aquesta preocupació per l'exemplaritat de la naturalesa i per aquelles obres mestres de la literatura que en reflecteixen el significat profund, havia començat a interessar-lo des de molt jove. Hi ha a les *Poesies*, publicades l'any 1885, una empremta ben remarcable del Romanticisme. El poeta projecta sobre la natura la pròpia inquietud. Però Costa és el gran poeta que sap atemperar l'arrauament romàntic amb la moderació clàssica, i és capaç de crear una poesia apassionada i serena alhora. ⁶

El pi de Formentor també és germà d'un altre arbre simbòlic: *Lolivera mallorquina* de Josep Ll. Pons i Gallarza. Aquí, el Romanticisme és present de manera rotunda i el poema es converteix en un precedent immediat d'aquell pi. El poeta s'hi acosta perquè li conti noves del temps d'enrere, perquè s'agrada de sentir l'evocació de l'edat mitjana que l'arbre desperta: les runes del claper, el clar de lluna, el monestir solitari... Però la vida és, tanmateix, fugaç i la natura roman perenne. Diu l'última estrofa:

*Jo moriré i encara
espolsarà el mestral ta negra oliva;
res serà del que és ara,
tu sobre el blau penyal romandràs viva.⁷*

Però en la visió de l'olivera, Josep Ll. Pons i Gallarza troba un símbol que l'aconhorta i li retorna l'esperança. Un símbol que li diu que hi ha una certesa en la qual pot creure: l'olivera, «l'arbre amic del qui plora», romandrà sobre el penyal, malgrat les sotragades de la Història. La permanència immutable de l'olivera en contrast amb la fugacitat de la vida.

Un altre pi —aquest era un pi ver del Pla— és germà d'*El pi de Formentor*. Vull parlar del poema *El pi ver* de Maria Antònia Salvà, escrit amb decasíl·labs blancs i integrat al poemari *El retorn*, de 1934. Comença explicant-nos que el pi ver és a prop d'ella: «a la terra dels avis i del pare» i ens diu que és esvelt i alt, que el fruit color d'aram és massís i ferreny com un puny clos d'atleta, «a nostra mà d'infants inhabitable». Només, amb sos enginys, en Miquel Pou, el garriguer colrat, se'l podia fer seu. Però, un dia, «una ventada abraonant-lo amb fúria / al pedregam el va ajupir de testa». I vet aquí la lliçó moral del pi ver: «I àdhuc tot ajupit i en sa vellura, / un fruit migrat adès i ara ens dóna».⁸

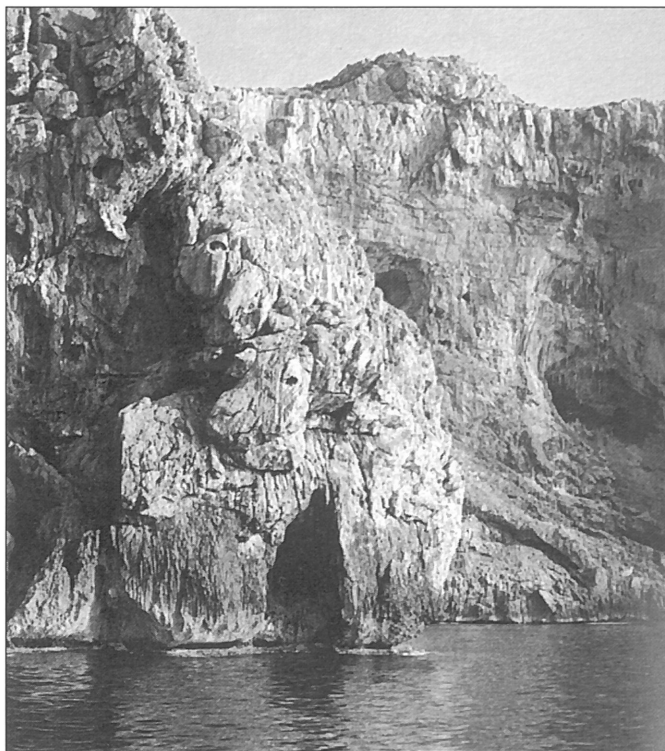
Tres arbres simbòlics que perfilen tres projectes morals: l'olivera s'alça sobre el blau penyal per parlar-nos de la fugacitat del temps i la permanència de la natura. El pi de Formentor esdevindrà un programa espiritual i un model. El pi ver és un cant a l'esforç de fruitar, malgrat una ventada l'ajupí abraonant-lo amb fúria. En tots tres casos, la relació amb el paisatge tractarà d'interpretar el llenguatge de la natura, la seva vibració humana, el seu valor de símbol.

Passat el temps, molts d'anys més tard, un altre poeta: Bartomeu Rosselló-Pòrcel, des de l'enyorament que provoca la distància, escriurà un bellíssim poema de paisatge. Aquell que es titula: *A Mallorca durant la guerra civil*. Aquí, els espais tindran formes etèries: són clapes de color que, des de l'allunyament, es dibuixen en la memòria del poeta. Clapes verdes i blaves sorgides del record dels sementers de l'illa, de les arbredes, de les muntanyes difoses rere un tel de boira:

*Verdegen encara aquells camps
i duren aquelles arbredes
i damunt del mateix atzur
es retallen les meves muntanyes.*⁹

Diuen que, quan Miquel Costa va veure per primer cop el pi de Formentor que esdevindria paradigmàtic, passà de sobre per la seva ment l'alzina de Lamartine, als banys termals de Canciano, a la Toscana, sota la qual el poeta havia escrit moltes vegades. No és estranya la passió que Costa sentia pels arbres corpulents. Dedicà un bellíssim sonet a *La gran alzina de Mossa*, l'arbre major del bosc. I, potser, coneixia altres arbres de renom: el pi de Sos Sanxos d'Artà, el pi de la Posada a la platja de Formentor, la gran alzina de la font Coberta...¹⁰ I sap que, prop d'aquests arbres, hi fa bon estar. També Ramon Llull ho sabia: «Fe e Veritat e Blanquerna pervengueren en lo loc on estava Devoció sots un pi molt bell»¹¹

La idea de la naturalesa exemplar és a l'experiència interior de Miquel Costa. Durant la nit obscura, el poeta construeix un espai de creativitat. Un espai poètic que li permet acostarse a la vida. Però s'hi acosta des de la ficció que creen les paraules, submergit en una disposició d'inquietud, d'expectació o de desfici, mentre espera que flueixin les imatges. D'aquesta espera va parlar-ne Flaubert, i Teresa de Jesús, i Franz Kafka.

Costa brava mallorquina

Aquesta experiència de la paraula està marcada, com ho està la *Comèdia* dantesca, per la irrupció de la vida en l'experiència mística: per l'exploració del desfici. L'impuls interior es projecta en l'arbre que sorgeix de la veu del poeta, sobre la roca. Fou criat per a la lluita amb les ventades, contra el llamp. Però es tracta «d'una lluita paradoxal entre la seva voluntat de viure i l'hostilitat dels elements».¹²

L'arbre «amic de l'àguila i del voltor, és la viva imatge del geni, tal com l'imaginava —el somniava— el Costa inquiet i romàntic, al cim de les muntanyes i de cara a l'infinit, joiós entre el llamp i la tempesta».¹³

Però la literatura és una creació de la llengua. I la llengua és la clau sobre la qual es construeix la cultura nacional d'un poble. La literatura viu a l'interior de la llengua; perquè és un espai lúdic, voluptuós, que provoca el plaer i la figuració seductora, que permet projectar en l'escriptura l'escenificació simbòlica del desig. L'espai misteriós sobre el qual la imaginació farà viure els objectes —residus de matèria i de memòria— que rauen a l'interior del cor.¹⁴

Aquesta fou la intrèpida il·luminació de Ramon Llull, la raó fantàstica que el féu trescar un territori ideològic i estilístic múltiple, mentre experimentava, insubornable, l'eroticisme dels mots, la suavitat de la pell dels mots i el perfum. Escriu als *Proverbis de Ramon* aquestes paraules que, passats set-cents anys, ens captiven: «Si hom lo dia ha oïdes moltes paraules, per l'acostumament d'oïr, con durmirà sumiarà alcunes semblances d'aquelles paraules; e si en ell regna la sanc, sumiar-les ha ab plaer» (Prov., 214). Les paraules esperonen els somnis i configuren el pensament imaginari dels homes i dels pobles, si la sang —una guspira de passió subtil— desperta el desig.

També les paraules havien commogut el somni del poeta Miquel Costa i Llobera i havien incitat aquell ideal de perfec-

Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover,
en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana

ció que recolza en la natura, en la llarga saviesa de la natura. A *La deixa del geni grec* les verges d'alabastre seran les veus de l'alt silenci que afaïçonen la perfecta harmonia del temps en la fondària augusta de la roca. Però Costa, com Ramon Llull, sap que res no hi ha a la natura com el cor dels homes. I farà que ho diguin de manera explícita les verges de pedra. Li ho diran a Nuredduna, al caire de la mort:

*Sortada tu, donzella, que el déu ocult inspira!
Saltant sobre ton segle, n'ets víctima sublim...
Pren de l'altar, que és teva, pren la suprema lira...
Per un batec de l'ansia amb què ton cor expira
daríem les centúries de calma que tenim.*¹⁵

Per un batec de l'ansia... Només per un batec de l'ansia.
I la pàtria. El poeta sap que viu en una pàtria cenyida de mar blava, filla de Roma:

**CAFÈ
DE SA
PLAÇA**

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

*Arreu desfilen platges esplèndides,
puntes que avancen, cales recòndites,
i, en penyals d'escultòrica traça,
cavernes dignes d'habitar-hi un cíclop.*

*Ab! Aquí respira la Musa homèrica
dins sa més pròpia claror olímpica:
aquí el goig de la vida s'hi tasta
com glop vessat de la nectària copa...*

*Mirau: la forma d'eixa península
par que reclami columnes jòniques,
so de lesbiques lires, o idees
tals com aquelles que Plató parlava*

*i embadalien del Cap de Súnium
les clares ones... Ob! tan poètiques
com les costes de l'Àtica brillen
nostres riberes, de la llum amades!*¹⁶

Són aquelles riberes sobre les quals vigila l'arbre sublim del geni. No sempre serà blau, el mar. Tornarà la tempesta a atupar les roques. I l'ocell de la pluja volarà amunt, tanmateix. «Nos, Sènyer, veem algunes aus qui d'ivern s'ixen de lur terra per raó de les grans fredors»,¹⁷ escriu Llull al *Llibre de contemplació*. La natura torna de bell nou a allisonar el poeta: el convida a regnar sobre l'altura, a remuntar les grans fredors del món, a fi que el seu cant —aquella experiència de soledat sonora— voli lliure i tranquil·la «com l'au dels temporals».

Gabriel Janer Manila

NOTES

Conferència pronunciada a la Fundació la Caixa (Gran Hotel) de Palma de Mallorca, dia 15 de març de 1997 amb motiu de la celebració del 75 aniversari de la mort del poeta.

(1) COSTA I LLOBERA, Miquel. «La Vall». Dins: POESIES. Tip. Cat. Balear. Palma, 1885.

(2) Ibidem. «Defalliment».

(3) LLOMPART, Josep M. *La literatura moderna a les Balears*. Moll. Palma de Mallorca, 1964.

(4) RIBER, Llorenç. *La minyonia d'un infant orat*. Public. del Santuari de Lluc. Mallorca, 1983.

(5) LLULL, Ramon. *Llibre d'Evast e Blanquerna*. Edició a cura de M. Josep Gallofré. MOLC, núm. 82. Edic. 62. Barcelona, 1982.

(6) Veg. VIDAL ALCOVER, Jaume. *Estudis de literatura medieval i moderna*. Edit. Moll. Palma de Mallorca, 1997

(7) PONS I GALLARZA, Josep Ll. «L'olivera mallorquina». Dins: Manuel SÀNCHEZ GUARNER. *Els poetes romàntics de Mallorca*. Les Illes d'or. Edit. Moll. Palma, 1950.

(8) SALVÀ, Maria Antònia. *El retorn*. Palma de Mallorca, 1934.

(9) ROSSELLÓ-PÒRCEL, Bartomeu. *Imitació del foc*. Barcelona, 1937.

(10) Veg. LLOMPART, G. «La cédula de identidad de «El Pi de Formentor»». Revista Balear, núm. 16-17. Diputació Provincial de Balears. Palma de Mallorca, 1969.

(11) LLULL, Ramon. *Llibre de Blanquerna*.

(12) TORRES GOST, Bartomeu. Mn. Costa i Llobera. Les Illes d'Or. Moll. Palma, 1936.

(13) FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*. Curial. Barcelona, 1972.

(14) Veg. JANER MANILA, G. «La llengua literària després de Pompeu Fabra». Dins: *Literatura Infantil i experiència cognitiva*. Pirene. Barcelona, 1995.

(15) COSTA I LLOBERA, Miquel. *La deixa del geni grec*.

(16) COSTA I LLOBERA, Miquel. «Mediterrània». *Horacianes*. Barcelona, 1906.

(17) LLULL, Ramon. *Llibre de contemplació*.

■ MARIA ANTÒNIA PERELLÓ FEMENIA

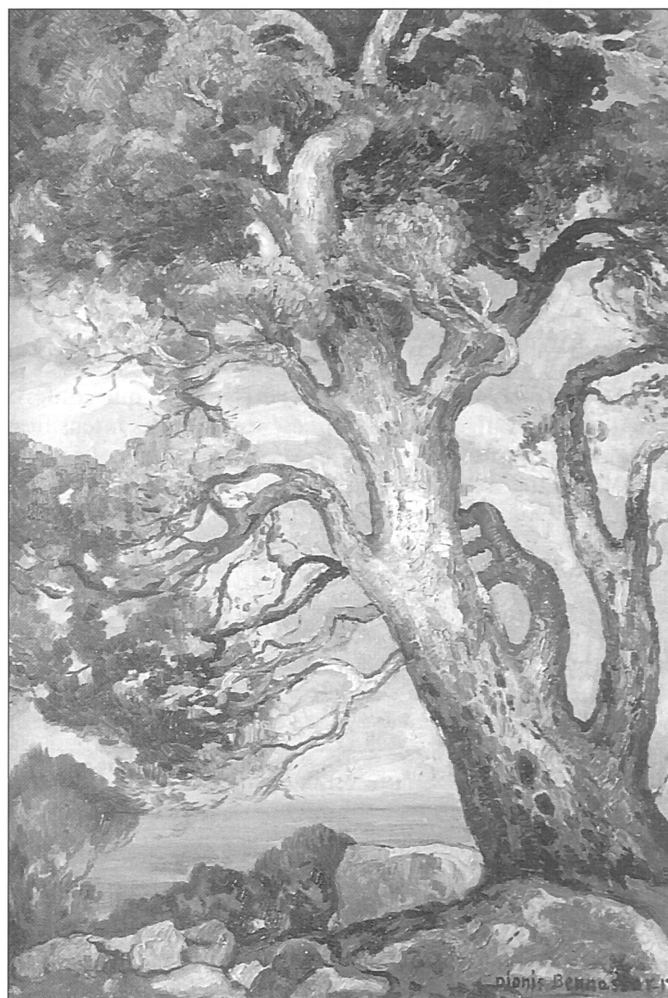
DOSSIER:
COSTA
I LLOBERA

El Pi de Formentor¹

ELECTUS UT CEDRI

El *Pi de Formentor* és una oda adscrita a l'etapa romàntica de joventut. Escrita als vint-i-un anys, en un moment indecís en què la vida convida a fruir la seva saba esplendorosa, és una mostra de la inspiració robusta de Costa i Llobera. Segons Josep M. Llopart aquest poema s'inscriu en un aspecte romàntic summament personal, allunyat dels convencionalismes de l'època, i de la manera de fer dels floralistes. *El Pi de Formentor* beu en les fonts romàntiques: aprèn de Lamartine l'íntima i melancòlica comunió amb la naturalesa; de Víctor Hugo manlleua l'orquestració brillant i la imatgeria; i adopta el sentiment catòlic vestit de noble retòrica de Manzoni. Costa i Llobera converteix el paisatge en matèria poètica, amb el qual estableix una comunicació íntima.

Es tracta d'un paisatge real circumscrit a la geografia de Mallorca. «El Pi de Formentor» no és una pura fantasia, sinó un arbre de bon de veres que ell ha contemplat. El poeta en la seva solitud manifesta aquest desig vital de joventut i es decanta per cercar la llum de l'ideal, que troba passejant per la costa de Formentor amb el seu cosí Pere Llobera. Mossèn Torres Gost, en la biografia del poeta ens parla de la gestació del poema. Així, descriu com «Costa i el seu cosí Pere Llobera es passejaven plàcidament per Formentor i a un clap de l'arbreda en el pinar de les Arenes, en Costa s'aturà per mostrar-li un pi enorme, a Pedra Alta, un indret de la costa mirant a tramuntana, vers el Colomer. Síntesi com és la poesia dels pins de Formentor, arbre típic d'aquella terra, el de Pedra Alta, per ses proporcions i lloc estratègic on havia crescut (avui ja no existeix i segons tradició morí d'un llamp) li serví principalment per a la seva oda. Llegí la poesia al seu cosí i de retorn a les cases la posà en net i li donà la còpia manuscrita, amb aquest títol i dedicatòria: «El Pi de ribera. Al meu cosí i amic estimadíssim P. Ll. Electus ut cedri.»² Amb aquesta cita llatina, que significa «escollit com el cedre» i prové del *Càntic dels càntics* (5:15), el poeta individualitza el pi, en subratlla la immortalitat i la grandesa i l'eleva a la categoria de símbol. El poema fou rebut amb entusiasme pels poetes romàntics. Costa lliurà el poema a Joan Lluís Estelrich el qual, ple d'èmfasi, el passejà triomfal d'un amic a l'altre, a Mateu Obrador, a Jeroni Rosselló, a Josep Lluís Pons i Gallarza...

Pi de Formentor, de Dionís Bennassar

L'ànima sensible de Costa, enamorat de la Veritat Divina, encaminà la seva lluita vital a la consagració de la poesia com a ideal de vida superior. «El Pi de Formentor» simbolitza aquest ideal de vida immaculada i essencialment espiritual que s'enfila per damunt les ones cap a la llum pura del cel, acarar amb Déu. Així, el poeta parteix d'una visió material i

real per assolir-ne una altra d'espíritual i ideal. El pi és l'arbre de la lluita entre la voluntat de viure i l'hostilitat dels elements que l'han de sostenir. El pi és l'exemple de superació constant per a una ànima que aspira a enlairar-se cap a la pura divina. És un pi que manifesta la fortalesa del guerrer, perquè la seva lluita no s'acaba mai, amb el llamp, amb l'oratge, amb la mar encrespada, i tot ho venç: s'alça com rei victoriós damunt l'altura. Aquest concepte de la poesia com ideal de vida superior ens evoca la concepció del poeta que es desprèn de *L'albatros* de Baudelaire. Així, entre *L'albatros* i *El pi de Formentor* hi trobam algunes coincidències ben clares, com són la noció del poeta com un ésser semblant al rei de les altures, que lluita amb la tempesta i la grandesa del qual s'expressa amb la metàfora de les seves ales gegantines. Costa aspirava a ésser un poeta sublim com el que suggereix Baudelaire a *L'albatros*.

*«Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.»*

El poema consta de tres parts ben determinades. La primera abraça les quatre primeres estrofes, en les quals el poeta retrata la fesomia del pi i l'entorn en què viu. La segona part abraça la cinquena i sisena estrofes, en les quals el poeta converteix el pi en el símbol de lluita i de superació constants per assolir l'ideal de vida perfecta. A la tercera part es concreta la relació entre el jo poètic i el pi, el qual esdevé el seu exemple de vida.

A la primera estrofa el jo poètic s'introdueix amb una força expressiva que és donada per l'exclamació, que confessa el seu amor per un arbre real. Aquest sentiment és intensificat per una metonímia que identifica el cor amb el jo poètic i, alhora, li permet fixar una certa distància amb l'ús de la tercera persona. El poeta dibuixa el perfil d'aquest arbre amb una profusió de comparatives de superioritat, que el defineixen com un ésser que excel·leix en unes virtuts pròpies d'un ésser escollit. La comparació amb l'olivera, el roure i el taronger connota els valors de saviesa, fortalesa i vitalitat. Aquests valors sintetitzen el tema de la perennitat del pi, que al tercer vers és refermada per la referència a l'eterna joventut de les seves fulles que es regeneren constantment com el cicle de la vida. Els dos versos finals de la primera estrofa el personifiquen i el defineixen com un lluitador tenaç, que és comparat a «un gegant guerrer», a un ésser superior a la raça humana capaç de lluitar i vèncer contra les forces de la naturalesa, contra les adversitats.

A les estrofes segona, tercera i quarta afina i precisa els atributs divins de l'arbre establint un paral·lelisme a partir de la negació inicial per donar pas a l'exposició de les virtuts més positives, amb la qual cosa potencia la seva força expressiva. D'aquesta manera, la segona estrofa continua la descripció i personificació d'aquest arbre, que ara adopta un caràcter sagrat. L'austeritat de la vida del pi ve expressada pel paral·lelisme dels dos primers versos, que el configuren com un arbre sense ornaments, amb les fulles nues i sense flor, i que pot sustentar-se només amb l'aigua de la pluja. Ara bé, el pi esdevé un escollit per la intervenció de la mà divina, que el perfila amb les qualitats reials. Així, Déu ha ungit d'aroma la seva

«testa consagrada», la qual cosa ens connota la coronació d'un sobirà, li ha conferit la sobirania sobre tota la serralada i li ha atorgat com a reialme la «immensa mar».

La tercera estrofa ens introdueix la idea de grandesa sublim que encarna el pi. La imatge de l'alba és el marc que envolta el despertar de l'arbre i de la naturalesa. Però el pi, tocat de grandesa i noblesa superba, no escolta el cant de l'ocell menut, fràgil i catiu, sinó que escolta el cant de llibertat que representen l'àguila marina i el voltor, «l'ala gegantina» del qual ens evoca les ales gegants de *L'albatros* de Baudelaire.

La quarta estrofa accentua l'espíritualitat del pi, que no se sustenta de la matèria impura, representada pel llim de la terra. I, en un afany d'ascensió, les seves arrels afloren a la superfície de les roques. Aquesta lluita per elevar-se és remarcada al segon vers per l'al·literació de les consonants vibrants. A més, els aliments que rep provenen del cel i són presentats per una enumeració de fenòmens mitjançant el polisíndeton: «té pluges i rosades i vents i llum ardenta». Els dos darrers versos clouen aquesta configuració sagrada de la vida del pi, que és comparat a un vell profeta, ésser escollit per la divinitat per tal d'interpretar i comunicar els designis divins més alts i més ocults. Així, s'alimenta de la vida més excelsa i alta: «de les amors del cel». I aquesta capacitat ens insinua aquella altra que Baudelaire apuntava en el poema *Élévation*. Així doncs, el pi-profeta costaloberià és com el poeta baudelairià que s'enlaira cap a «l'immensité profonde» i sap interpretar «le langage des fleurs et des choses muettes».

Les estrofes cinquena i sisena assoleixen el clímax d'una gradació ascendent d'entusiasme líric. La cinquena expressa, amb l'epifonema «arbre sublim!», l'admiració que sent el poeta per aquest arbre. Fins ara només havia comparat la grandesa i la fortalesa del pi a un gegant guerrer i a un vell profeta. Arribats en aquest punt, en canvi, es produeix la identificació del pi amb el geni, una visió sobre l'artista que arranca de les teories romàntiques en les quals el poeta desitjava unes ànsies de domini per abastar l'infinit com aspiració suprema. Els tres versos finals de la cinquena estrofa reiteren la idea que el pi tendeix a l'espíritualitat celestial en oposició a la vida material i terrenal. La sisena estrofa presenta un paisatge en moviment, en el qual la força còsmica de la naturalesa s'enfronta a l'arbre, que ara adopta posats totalment personificats. Així, en la seva lluita, «riu i canta» i espolsa «sa cabellera real». Però el pi, símbol de la lluita i de la superació constants, s'alça triomfador i victoriós com un rei, com a ésser superior, davant les forces de la natura.

A la tercera part del poema, formada per les estrofes setena i vuitena, assistim a la culminació d'aquest procés de simbolització de l'arbre d'abast universal, el qual esdevé per al poeta l'exemple de vida pura que desitja seguir.

El primer vers de la setena estrofa ens remet al primer que encetava el poema. Abans el cor del poeta estimava l'arbre i ara, a més a més, anhela l'ideal de vida que representa. Per primera vegada el jo poètic s'introdueix en la forma de la primera persona del singular per refermar aquest desig de perfecció: «lluitar constant i vèncer», elevar-se cap a l'infinit i viure només d'espíritualitat. Els epifonemes que tanquen aquesta estrofa constaten que es tracta d'un ideal que el poeta no té la certesa de poder assolir. Justament per aquesta incertesa, a la vuitena estrofa el poeta necessita consolidar la realització d'a-

quest ideal, per la qual cosa desdobra el seu jo i incita la seva ànima amb una optació que expressa un desig vehement. Així, l'impulsa a elevar-se cap al cel, a anar més enllà i arrelar en aquest ideal pur, perquè, un cop atès, vencerà els obstacles terrenals, ara insuperables, i trobarà la pau i la poesia vertaderes. Aleshores aquesta poesia assolirà la fortalesa de la seva ànima i la immortalitat. En aquests versos finals reprèn la idea baudelairiana del poeta semblant a una au que troba el seu espai en l'altura, que representa l'ideal.

El poema consta de vuit estrofes de cinc versos cadascuna, anomenada quintet, dels quals els quatre primers són alexandrins cesurats, formats per dos hemistiquis de sis síl·labes cada un. El ritme accentual recau generalment sobre la segona, quarta i sisena síl·labes. L'alexandrí és usat amb molta freqüència tant en la poesia lírica com en la narrativa. Aquest vers és considerat com a clàssic en la poesia francesa, sobretot de Victor Hugo, perquè és molt adient, per la pompa i majesttat de la seva llargària, a la poesia narrativa. En canvi, el cinquè vers és un hexasíl·lab, la qual cosa equival a un sol hemistiqui dels anteriors. El poeta alterna la rima femenina i la masculina: els versos segon i cinquè tenen una rima aguda o masculina, mentre que el primer, el tercer i el quart són femenins. La disposició de la rima és ABAAB. ■

Maria Antònia Perelló Femenia

NOTES

(1) A la primera redacció de 1875 el títol és *Lo Pi de Formentor*, mentre que al manuscrit reproduït al llibre de Bartomeu Torres, *Mn. Costa i Llobera. Assaig biogràfic* (Mallorca, Biblioteca «Les Illes d'Or», 11-12, 1936), pàgs. 35-37, apareix amb el nom d'*El pi de ribera*.

(2) Bartomeu TORRES, *Mn. Costa i Llobera. Assaig biogràfic. Op. cit.*, pàgs. 33-34.

Pi de Formentor, xilografia d'Ollé Pinell

Lletra de convit

D'ençà del nostre «Homer» Costa i Llobera
el braç de Formentor aixeca un niu
de versos i cantars: nou atractiu
de valls i cims, pinasses i ribera.

No us allunyeu poetes! Esponera
llueix Mare Natura hivern i estiu.
A cada indret hom torna sensitiu:
davant el pi, davant la carritxera...

El niu de poesia és cala Murta.
Enmig de tanta mar, sovint és curta
la barca de la nostra il·lusió.

Mes, a cantar convida aquell paratge.
El cor, que entre penyals hi té l'estatge,
alçant la veu abasta l'horitzó.

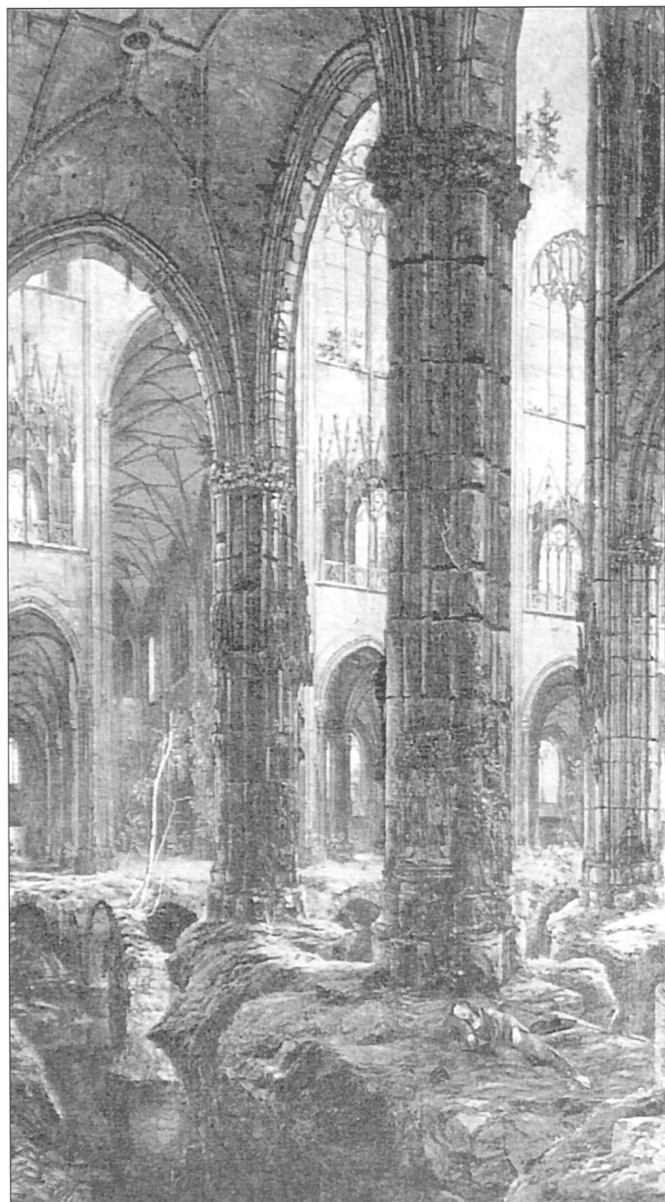
Bernat Cifre

■ GABRIEL DE LA S. T. SAMPOL

DOSSIER:
COSTA
I LLOBERA

Vindicació de la poesia fantàstica de Costa i Llobera

K. Blechen. Església gòtica en ruïnes

Miquel Costa i Llobera, en tant que poeta (post)romàntic, s'havia de sentir atret per la poesia popular. Fruit d'aquesta atracció són sobretot els seus poemaris narratius *De l'agre de la terra* (1897) i *Tradicions i fantasies* (1903).¹ En el cas de Costa, en realitat, no es pot parlar d'una imitació de la literatura tradicional, sinó d'una assimilació, producte de la qual són aquestes poesies semipopulars i semicultes.²

La històrica i tendenciosa diferenciació entre literatura culta i popular sembla que va portar Costa, condicionat per la crítica correcta però no entusiasta (malgrat les lloances de personatges com Collell, Montoliu o Torras i Bages) i seguint un prejudici que encara impera, a considerar inferiors les seves narracions popularistes. I així també alguns crítics posteriors; fins i tot Bartomeu Torres Gost, paladí de Costa, diu que *“Los críticos pecan de severidad al afirmar que la poesía narrativa de Costa es poesía pobre en sí misma salvo algún fragmento de gran poeta. Tal vez fuera más acertado decir que son pobres algunos, o casi la totalidad de los títulos excluidos de la 2.ª edición de Poesías (1907)”*.⁴ I quins títols són aquests? Justament la majoria dels que ens interessen en aquest article: “L’era d’Escorca”, “Les matines”, “La calúmnia venjada”, “Un cap” i “La visió del pelegrí”. D’aquesta exclusió deliberada de *“la edición de honor”*, Torres Gost en conclou que *“es signo del descontento del poeta, que conoce mejor que nadie cuando un trabajo propio está inspirado, o por el contrario desasistido del gozo de la creación artística”*.⁵ Aquesta afirmació de Mn. Torres és bona de desfer: 1r) Sense negar el dret al poeta de fer allò que trobi oportú amb la seva obra, no és ver que sia sempre el que en coneix millor que ningú la validesa (recordem que Virgili volia que cremassin l’*Eneida*, ja que, no havent-la poguda acabar de polir, la trobava imperfecta); 2n) És millor “Les dones d’aigua” (l’altra balada que ens interessa en aquest treball i que sí que va figurar en *“la edición de honor”*) que “L’era d’Escorca”?, i 3r) Costa sí que valorava aquest tipus de poesia, però, ciclotímic com era, es va deixar endur per algun corrent poc favorable a la seva poesia narrativa. L’entusiasme de Costa per aquest gènere queda palès en l’elogi que fa de poemes com “El Salt de la Bella Dona” i “De pressa!” de Ramon Picó i Campamar: “entre els mateixos nouvinguts,

poc indulgents amb la generació que els precedí, han ressonat sinceres lloances del nostre poeta, precisament per ses narracions que ell creia passades de moda. Això demostra que el romanç històric, tal com l'ha fet En Picó, ateny la categoria perfecta d'allò que roman definitiu per sobre les mudances de gust i d'escoles literàries".⁶

II

La producció fantàstica de Costa es redueix, a parer nostre, a les sis composicions de *Tradicions i fantasies* dessús esmentades. Aquesta asseveració és, com gairebé tot allò que no ha estat revelat, qüestionable. Tot depèn del que entenguem per "fantàstic", però això és un tema que requeriria moltes planes exposar i, a més, sense que poguéssim assegurar l'èxit de la nostra empresa, atès que autors tan atenedibles com Howard Ph. Lovecraft (*Supernatural Horror in Literature*), Tzvetan Todorov (*Introduction à la littérature fantastique*) o Louis Vax (*Les chefs-d'œuvre de la littérature fantastique*) no han pogut fornir-nos una definició sense cap esquerda. Bé, doncs, per no allargar-nos més, ja ens permetreu que simplifiquem i diguem que sobretot el que cal per qualificar una obra com a fantàstica és un tema sobrenatural i un tractament estranyant i inquietant del tema, que l'allunyi del gènere meravellós (les rondalles i algunes llegendes) i del religiós.

Així doncs, no consideram fantàstic, malgrat el tema, "Na Ruixa-Mantells" (amb un tractament sobretot centrat en la protagonista i no en el fet sobrenatural) o "La ribera de «Canten-i-dormen»" (que només té pinzellades del gènere). En canvi, "L'era d'Escorca", que, en principi, tracta un tema religiós (un puniment diví) esdevé fantàstic per l'atmosfera inquietant que transmet. Igualment succeïx amb "Les dones d'aigua", motiu més aviat rondallístic o mític.⁷

Les altres quatre, amb aparicions espectrals i venjances d'ultratomba, pertanyen al gènere sens dubte. Les més aconseguides són "La calúmnia venjada" i "Un cap". De la primera balada cal destacar el tercet en què es concreta la venjança de l'espectre:

Llavors la morta un peu li va posar
sobre el pit, i amb un lliri que portava,
la llengua, sense esforç, li va tallar.

És el clímax de la narració, mostra claríssima de l'aire neugitejant de què Costa dota els seus poemes. I després d'aquest punt culminant és també destacable el darrer vers, certament distanciador: "Tal se contà l'horror d'aquella nit". Aquest recurs és emprat per exemple en les rondalles ("I qui no ho creu que ho vaja a cercar") i Costa l'utilitza en poemes no fantàstics ("Candor", contingut en *Tradicions i fantasies* mateix, acaba: "Així la gent ho contà"), però sobretot és un recurs sovint utilitzat en la literatura fantàstica (*Vampirism* de E.T.A. Hoffmann, *Una família de vampirs* d'A. Tolstoi, etc).⁸ Costa, però (no era gens el seu estil), no aprofita mai aquest distanciament, com fan molts autors, per fer broma sobre la història que ha contat.

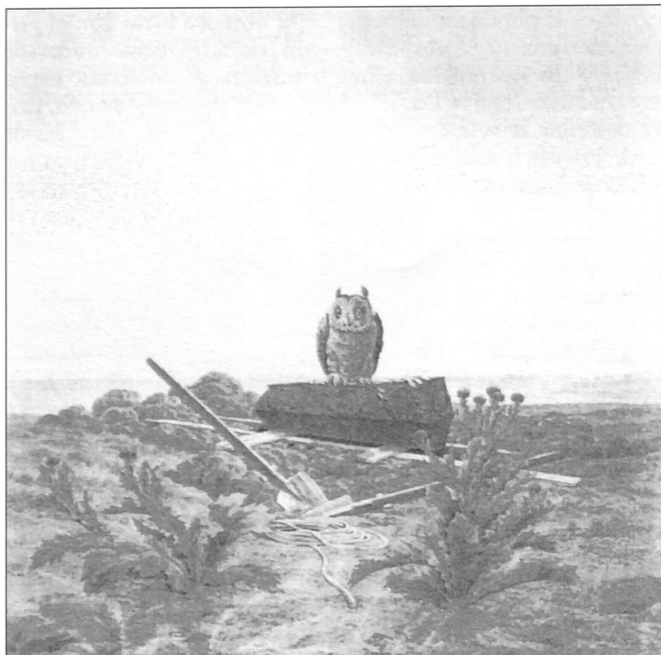
H. Füssli. *Malson*

"Un cap" és una petita obra mestra de manteniment de la tensió narrativa, que només minva uns pocs versos per tornar a remuntar. En això és comparable a una altra joia de la balada fantàstica, la que les antologies intitulen *El fill de l'implacable comte* de Tomàs Aguiló. "Un cap" té dos clímax: la resposta de la bruixa i la descoberta del cap. No en farem citacions, sinó que remetrem el lector al text on podrà comprovar-ho. Aquesta vegada no hi ha distanciament: és una narració fantàstica en estat pur.

III

Quan s'inicia la literatura fantàstica, a final del segle XVIII, en prosa apareixen les novel·les gòtiques i en poesia, les balades que integren el gènere de por amb l'historicista i el popularitzant. D'aquest segon gènere n'és exemple *Die Braut von Korinth* (*La promesa de Corint*) de Goethe, una de les primeres històries de vampirs.

Els nostres romàntics i postromàntics, seguint els models europeus, s'interessen per aquesta literatura. En prosa, per exemple, podríem esmentar algunes narracions d'Antoni Carera i Vidal. I en vers *Lo vot complert* de Pere Mata, algunes *Poesies fantàstiques* de Tomàs Aguiló i alguns poemes de *Tra-*

C. D. Friedrich. Paisatge amb tomba, taüt i mussol

dicions i fantasies de Costa i Llobera. El primer poema, amb un estil definit per Molas com a “exaltat romanticisme”,⁹ és —diguem-ne— parafantàstic, un deliri necrofilic a l’estil d’alguns contes d’E.A. Poe; es tracta d’una obra interessant, malgrat algunes mancances. Més atractiu és Tomàs Aguiló, poeta, segon Molas —i en això veiem que l’esment de Goethe no era gratuït—, de “delicat germanisme”, que “traeix la influència

de la balada alemanya”.¹⁰ Costa ja hem vist amb quina mestria conra aquest gènere.

Però contràriament a altres literatures, la catalana no coneixerà un esplendor del gènere fantàstic. No tornarem a trobar un gran nom fins a Joan Perucho, però aquest és un autor fantàstic “modern”, amb una obra metaliterària, plena d’ironia i que destrueix i reconstrueix alhora el gènere (n’és clara mostra *Les històries naturals*). Així doncs, els nostres clàssics de la literatura fantàstica, els nostres Stoker i Maupassant, són dos poetes: Tomàs Aguiló i Miquel Costa i Llobera. ■

NOTES

- (1) Feta excepció del poema *La deixa del geni grec*, inclòs dins *Tradicions i fantasies*, que no cal dir que pertany al gènere èpic culte.
- (2) Sobre aquest tema ja n’hem parlat en un nostre article sobre *De l’agre de la terra* (*Cala Murta* núm 18).
- (3) Fa referència al P. Batllori, que expressa aquesta idea en *La trajectòria estètica de Miquel Costa i Llobera*.
- (4) B. TORRES GOST, *Miquel Costa y Llobera (1854-1922). Itinerario espiritual de un poeta* (Gráficas Miramar, Palma de Mallorca, 1971), pp. 279-280.
- (5) *Ibid.*, p. 279.
- (6) *Apud* MARGALIDA TOMÀS, “Introducció” a RAMON PICÓ I CAMPOMAR, *Obra poètica* (PAM-Dpt. Filologia Catalana de la UIB, Barcelona, 1983), p. 19.
- (7) Un exemple de tractament diferent del mateix tema és el cas del comte Arnau (Comte Mal). Podem trobar-nos davant un poema mític, al·legòric o fantàstic segons l’esperit que el poeta infongui a la seva obra. “De pressal”, el poema esmentat de Ramon Picó i Campomar, és clarament fantàstic.
- (8) Recurs que entusiasma els partidaris d’una concepció psicologista de la literatura d’horror, ja que —diuen ells—, essent el conte de por un mecanisme de defensa contra la por que alhora fa por, aquest distanciament és una defensa contra aquesta nova por. Tot plegat, un joc pervers, que diria el poeta.
- (9) JOAQUIM MOLAS, “Introducció” a la primera part de l’*Antologia ds la poesia romàntica* (ED. 62, Barcelona, 1994), p. 24.
- (10) *Ibid*

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

Nom.....

Direcció.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any 199.... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.)

per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una X la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ PERE ROSSELLÓ BOVER

DOSSIER:
COSTA
I LLOBERA

Una òpera per a Nuredduna

Miquel Forteza Pinya (1888-1960) —poeta, assagista, enginyer i primer president de l'Obra Cultural Balear— és l'autor de tres llibrets d'òperes —*Nuredduna* (1947), *El Castell d'Iràs i no Tornaràs* i *Santah* (1955)—, fruit de la seva passió per la música, que també va dur-lo a col·laborar en la fundació de l'Orquestra Simfònica de Mallorca (1946). Es tracta de tres obres de procedència diversa, que reflecteixen un tema en comú: el sacrifici per amor. L'òpera *El Castell d'Iràs i no Tornaràs* —que ha d'esser anterior a 1951, quan Jaume Mas Porcel va començar a musicar-lo— està basada en una rondalla mallorquina. *Santah*, en canvi, parteix d'un episodi del *Mahabharata* que extreu del llibre de Juan Valera *Canciones, romances y poemas* (1885).¹ *El Castell d'Iràs i no Tornaràs* i *Santah* foren reunides en un volum publicat el 1955 per l'Editorial Moll.²

Nuredduna, en canvi, parteix del gran poema de Miquel Costa i Llobera *La deixa del geni grec*, inclòs al volum *Tradicions i fantasies* (1903). Segons Forteza, els altres poemes d'aquest volum «no prenen mai la volada de *La Deixa*, que conté, tal vegada, alguns dels versos millors que hagi escrit mai el nostre poeta.»³ El poeta de Pollença es basa en la llegenda d'Heròdot, el patriarca dels historiadors grecs, que narra el viatge del jove Melesigeni, nom antic d'Homer, des d'Esmirna fins a les costes d'Hespèria, que han estat identificades amb la Península Ibèrica. Per aquest motiu, Costa situa el cantor de l'*Odissea* a la Mallorca encara habitada pels pobles megalítics, als voltants de l'actual vila d'Artà i de les seves coves. També es refereix a la colònia de Boken-Rau (Bòcquer), de la qual parla Plini, que hauria estat fundada pels egipcis i que es federà amb Roma. Costa i Llobera forma el nom de Nuredduna a partir del mot «NUR, que en les llengües antigues de l'Orient significava foc, per lo qual fou anomenada *Nura* pels fenicis de l'illa de Menorca, a on singularment abunden els *talaiots*, monuments que encara es diuen *nuraghe* a l'illa de Sardenya.»⁴ Costa converteix Nuredduna en una sacerdotessa en la qual es personifica el foc sagrat de la raça i li dona un «caràcter sibil·lític per lo arrelada que està a Mallorca la tradició de la Sibil·la.»⁵ A més de *La deixa del geni grec*, Miquel Forteza també utilitza altres poemes de Costa i Llobera com a fonts complementàries de la seva versió operística: els poemes *L'antic profeta vivent*, *La gran alzina de Mossa*,

A un claper i *Les dones d'aigua*; a més dels *Poèmes barbares*, de Leconte de Lisle, «i sobretot les fantasies literàries de Piferrer dins les coves d'Artà en el tom *Baleares* de l'obra *Recuerdos y bellezas de España*».⁶

L'origen legendari de *La deixa del geni grec*, elaborada d'acord amb els cànons estètics del parnassianisme, coincideix amb el de les altres dues obres operístiques de Miquel Forteza, que concep el poema de Costa i Llobera a l'estil de les grans òperes wagnerianes: «La meva afició incoercible a la música em feia sentir, cada vegada que llegia el poema, no solament la sonoritat dels seus versos, sinó també la música orquestral latent en *La Deixa*, i els seus múltiples punts de contacte amb els libretos wagnerians.»⁷ Però, de fet, el parnassianisme, l'esperit clàssic i l'actitud antimodernista de Costa i Llobera no coincideixen del tot amb el caràcter wagnerià d'aquesta interpretació, la qual cosa no li nega cap valor.

La tasca de Miquel Forteza a *Nuredduna* és, davant la grandesa del poema de Costa, més modesta que en els altres llibrets operístics. Forteza redacta la «Nota Preliminar», les anàlisis musicals i les síntesis argumentals que precedeixen cada acte. Hi introdueix les acotacions escèniques i algunes notes a peu de pàgina explicatives inexistents al poema. Distribueix els versos de *La deixa del geni grec* en tres actes —que no coincideixen exactament amb les tres parts del poema—, cada un dels quals és dividit en quadres i escenes, i els posa en boca dels personatges i dels diversos cors. Igualment, escriu la versió castellana en prosa que acompanya l'edició. L'operació de transvasar el poema a l'espai teatral el porta a eliminar al-

Miquel Costa i Llobera segons una pintura de Joan Miralles

guns fragments, a fer alguns canvis d'ordre i a alterar alguns versos sobretot pel fet d'estar, ara, posats en boca de personatges. Tot i això, Forteza diu en una altra ocasió que el «nombre de versos modificats o originals meus no passa de la tercera part del total.»⁸ El procés, fins i tot, el duu a escriure algunes estrofes noves, amb la mateixa mètrica i estil. I, sobretot, modifica l'escena final per tal que l'obra pugui tenir un acabament més lluït i espectacular des del punt de vista escenogràfic i musical. Així, *Nuredduna* acaba amb els cors de les Dones d'Aigua i del Déu de l'Invisible, que canten com la sibil·la entra en l'infinit. Aquest final és més adient a una òpera que no pas la mort solitària de Nuredduna, amb què es tanca *La deixa del geni grec*, en la qual la nota lírica destaca per sobre de l'efectisme dramàtic.

L'escena s'obre al bosc habitat per la tribu de l'Alzina, on uns presoners grecs, entre els quals hi ha Melesigeni (és a dir, Homer), estan a punt d'esser llençats al foc. Melesigeni canta amb la seva lira d'or la bellesa de Grècia, que compara a la de Clumba (Mallorca). Nuredduna s'enamora del seu cant i, tot i l'oposició del poble, demana que sigui duit a la cova del déu Invisible. Al quadre segon el poeta és conduït a les coves on, després d'esser encadenat i narcotitzat, resta sol. L'acte segon s'inicia amb la figura de Melesigeni, encadenat a la cova, que es desperta quan Nuredduna hi retorna per tal de deslliurar-lo. Al segon quadre el poeta i la sibil·la s'acomiaten, però ell s'adona que ha oblidat la lira a l'altar de la cova i ja no té temps de retornar. Apareixen els foners i reclamen el presoner a Nuredduna, que els contesta que els sacrificis cruentos no agraden al déu de l'Invisible i fa una profecia messiànica. Nuredduna és apedregada. L'acte tercer està format

per un sol quadre: és a l'interior de les coves. El déu de l'Invisible canta la desaparició dels sacrificis; Nuredduna narra la batalla dels grecs i de l'exèrcit de Boken-Rau contra la tribu de l'Alzina, que és vençuda; les dones d'aigua la proclamen la seva sobirana; els guerrers vençuts i els sacerdots se sacrifiquen i la sibil·la mor amb la lira d'Homer a les mans, que resta així per a sempre al cor de Mallorca. L'obra, com hem dit, finalitza amb el cant de les dones d'aigua i del déu de l'Invisible, que canten l'entrada de Nuredduna en l'eternitat.

Nuredduna fou musicada pel P. Antoni Massana i Bertran (1890-1966). A la Biblioteca Bartomeu March (Palma) es conserva una fotocòpia de la partitura musical de *Nuredduna*. Massana va compondre *Nuredduna* quan feia poc que havia obtingut un gran èxit amb l'estrena d'un oratori, *La creació*, que fou estrenat a Barcelona en 1946. Abans de la Guerra civil, havia compost l'òpera *Canigó* (1934), sobre un text de Josep Carner, que conté una forta influència de Wagner, i els oratoris *Montserrat* (1925) i *Xavier* (1932). Fruit de l'agraïment de Miquel Forteza al P. Massana és el poema que li va dedicar, també titulat *Nuredduna*, que fou inclòs al llibre *Ressons* (1951):

Encar sos ulls enterboleix el somni,
de tants de segles de restar dormida,
sota el misteri de la cova obscura,
dins la paor d'humits intercolumnis.

Mes el seu front desficiós conserva
del romaní matern verda corona,
i el seu pit guarda, de la pols dels segles,
el germinal ressò dels nostres càntics.

L'any 1947, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la mort de Miquel Costa i Llobera, Miquel Forteza va publicar el llibret de l'òpera *Nuredduna*. Dins els actes commemoratius d'aquest aniversari, a la tardor, *Nuredduna* va ésser estrenada al Teatre Principal en forma de concert. La representació com a òpera, però, no va tenir lloc fins al 1949.⁹ No tenim notícia de cap altra representació, ni de l'existència de cap enregistrament. *Nuredduna*, com la protagonista de Costa i Llobera en les coves d'Artà, resta en silenci a l'espera d'una nova oportunitat.

Pere Rosselló Bover

NOTES

(1) *Obras de don JUAN VALERA. Canciones, romances y poemas* (Madrid: Imprenta y Fundición de M. Tello, 1885), pàgs. 369-376.

(2) Miquel FORTEZA PIÑA, *El Castell d'Iràs i no Tornaràs. Santah*. (Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1955) «Biblioteca Les Illes d'Or», 63.

(3) Miquel FORTEZA, «Nota Preliminar» a: *Nuredduna*, òpera en tres actes. Adaptació escènica del poema de Miquel Costa i Llobera *La Deixa del Geni Grec*, per Miquel Forteza Pinya. Música del Mestre P. Antoni Massana, S.J. [Edició bilingüe català-castellà.] (Mallorca: 1947), pàg. 4.

(4) Miquel COSTA I LLOBERA, *Obras Completes* (Palma: Fundació Antonio Maura de Balears i Fundació Rotger-Villalonga, 1994; reproducció fac-símil de l'edició de Barcelona: Editorial Selecta, 1947), pàgs. 433-434.

(5) *Ibidem*, pàg. 434.

(6) Miquel FORTEZA, «Nota Preliminar» a: *Nuredduna*, *op. cit.*, pàg. 6

(7) *Ibid.*

(8) Miquel FORTEZA PINYA, *El Castell d'Iràs i no Tornaràs. Santah*, *op. cit.*, pàg. 83.

(9) Miquel GAYÀ, *Històries i memòries*, (Palma: Editorial Moll, 1986), pàg. 276; Miquel BATLLORI, *Galeria de personatges. De Benedetto Croce a Jaume Vicens Vives* (Barcelona: Editorial Vicens-Vives, 1975), pàg. 184.

La primera part, que coincideix amb la primera estrofa, delimita el sector dels joves —la referència als quals era tan sols genèrica en el títol— que són els destinataris específics del poema. Es refereix als que pertanyen a una comunitat historicocultural —el terme *raça* ha de ser entès en el sentit d'agrupació natural d'individus que tenen uns trets d'identitat comuns— que té els atributs de ser «dreturera» i «forta», i d'unir «el seny amb l'ímpetu». Evidentment s'està referint als pobles de llengua catalana. No ens ho diu explícitament, però ho podem deduir perquè aquesta és l'autorepresentació idealitzada que es troba amb una relativa freqüència dins el pensament nacional català de tarannà conservador. La fortalesa moral que li dona la tradició, de la qual la religiositat catòlica n'és un dels pilars, però també la fortalesa demostrada com a col·lectiu humà al llarg de la història, bé fos a l'Edat Mitjana, quan va ser capaç de tenir una presència protagonista dins el món europeu mediterrani, bé fos els segles XVIII i XIX, quan fou capaç de ressorgir en els terrenys de l'economia i la cultura malgrat haver estat políticament vençut i dominat. La unió del seny i l'ímpetu, del seny i la rauxa, de la reflexió i l'acció, personalitzada els anys de la fi de segle en la figura de Ramon Llull —entre d'altres així ho va fer Torras i Bages—, és igualment un altre tret definidor del caràcter català més genuí, del qual originàriament també en participaven els mallorquins en la mesura que varen ser el fruit històric del repoblament de l'illa, els segles XIII i XIV, amb gent provinent de Catalunya. En general, el mallorquinisme cultural i polític sempre va pensar en termes ben semblants. Idò bé, a aquests joves Costa els incita a no renegar de la seva sang. O sigui, de la seva condició nacional, de la seva identitat, tradició, llengua i cultura. Una pregunta que ens podríem fer és si Costa es refereix a tots els joves de llengua catalana o més específicament als que pertanyen al grup dels practicants d'activitats intel·lectuals i literàries. Ens decantem a creure que sobretot són aquests darrers els que ha triat com a destinataris del poema. I dels joves que no segueixen el camí de la lleialtat als seus orígens, Costa què en diu? Els impreca amb paraules desqualificadores. De la seva renúncia a les arrels pròpies en tots els casos se'n desprèn inevitablement una mena de patriotisme que consisteix en poca cosa més que en verbalisme retòric i en una hipervaloració dels símbols abstractes per damunt de les realitats concretes. La qüestió del jovent que vivia d'esquena a la identitat del país i que es despreocupava dels problemes del seu entorn més pròxim va ser tractada, en el període d'entre els dos segles, de manera freqüent pels escriptors regeneracionistes i nacionalistes. Un nombre ben considerable d'articles de M. S. Oliver en podrien donar fe.

La segona part del poema presenta una relació d'aquells fets o actituds que han de ser necessàriament refusats pels joves «de raça dreturera i forta» si no volen patir un procés de despersonalització, d'una banda, i de degradació moral, de l'altra. Dels versos 13 al 40, es fa referència a elements de procedència castellanoandalusa; del 41 al 62, nordeuropea i parisenc. Rastregem els versos i traslladem al nivell dels conceptes ideològics les expressions de Costa, que va optar per un tipus de missatge més eufemístic i indirecte. Més propi del llenguatge literari, en definitiva. En el vers 13 s'incita els joves a rebutjar el «centre exòtic». No ens està parlant tan sols de la ciutat de Madrid, adjectivada amb un mot que la deixa definida amb rotunditat

com una capital que per al poeta no té la condició de pròpia. S'està referint, és clar, a tota la realitat que dins l'espai peninsular ibèric ocupa la posició central. O sigui, la realitat castellana que ha hegemonitzat per raons historicopolítiques, amb l'empelt tan sols d'ingredients emblemàtics procedents del món andalús, la identitat espanyola. Tot seguit en concreta diferents aspectes d'aquesta realitat castellanoandalusa. Els que li semblen més negatius, que són els que esmenta, coincideixen amb els que foren més freqüentment anatematitzats pel nacionalisme regeneracionista català, des de V. Almirall fins a M.S. Oliver. El primer de tots són les curses de braus. Hi fa referència en els versos 14-20. La barbàrie de l'espectacle i l'efecte alienador que produeix sobre la multitud que el contempla en serien els dos fets més condemnables. Seguidament, vs. 21-24, desqualifica un tipus de teatre ben determinat que es caracteritzava, segons el parer del poeta, i de la gent benpensant en general, per la seva immoralitat. Es tracta d'aquelles comèdies frívoles i d'aquells drames d'inspiració realista que per tal d'atreure el públic incrementaven el grau de truculència dels seus continguts. L'adulteri i el drama passional eren ben presents, per exemple, en l'escenari del mateix Teatre Principal de Palma a través de les representacions que feien les companyies quasi sempre madrilenyes que hi arribaven de gira. Els versos 25-29 fan referència a una qüestió reiteradament tractada en el periodisme nacionalista de l'època: les cançons en castellà, en general d'escàs valor musical i literari, s'anaven introduint, sobretot a través de la sarsuela, a les terres catalanes, substituint les tradicionals del país, les quals en tots els casos eren considerades més autèntiques i més belles. El moviment orfeonístic de la fi de segle, tant a Catalunya com a Mallorca, va pretendre la revaloració del cançoner propi no tan sols perquè hi va veure evidents valors artístics sinó també com a mesura per a frenar l'arribada d'una allau de cançons foranes, de qualitat inferior i, a més a més, d'efectes despersonalitzadors, tant per la seva llengua com pels seus continguts. Del vers 29 al 40 trobam una contraposició entre el caràcter català genuí i el castellanoandalús. El primer és percebut com a posseïdor de l'atribut de la sobrietat en el parlar i de la fecunditat en l'obrar. El segon, poca cosa més que eloqüència retòrica, buidor i improductivitat. Amb anterioritat Almirall ja els havia definit amb els mateixos termes. I Oliver, seguint la pauta de l'autor de *Lo catalanisme*, hi havia insistit de manera semblant en múltiples articles publicats a la premsa de Mallorca. En els versos 37-40 trobam una invitació als joves a què rebutgin la poesia castellana de la Restauració, la qual és considerada per Costa del tot mancada de profunditat i de substància, tan sols feta d'ornaments i d'aparences.

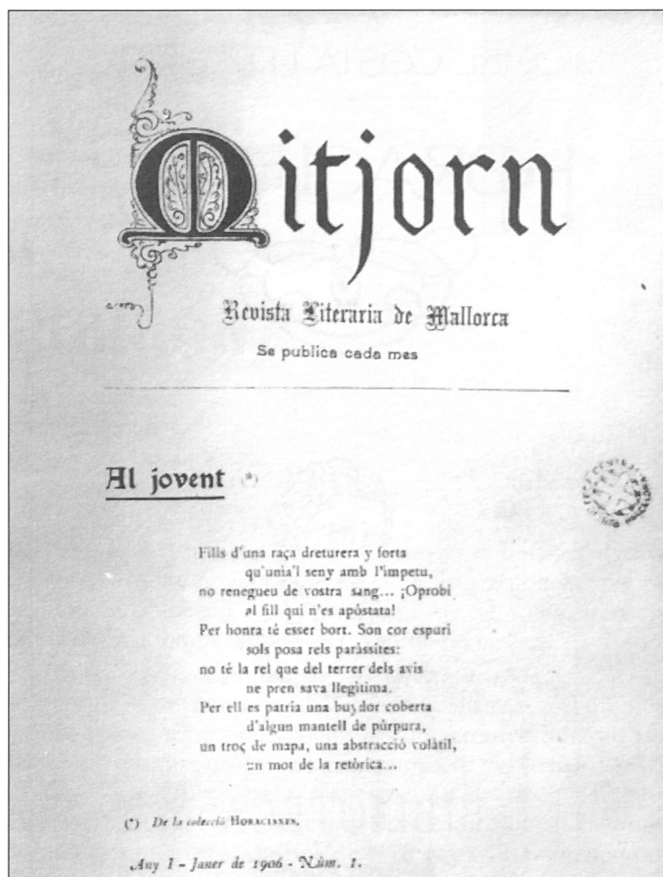
Del vers 41 al 62 l'inventari d'elements rebutjables encara continua. Ara, però, la seva procedència és d'àmbit europeu i no hispànic. El missatge és ben clar: no es tracta de substituir les influències negatives seculars de procedència castellanoandalusa («els inveterats contagis») per l'assimilació mimètica i acrítica de les modes artístiques parisenses i nordeuropees («plagues novíssimes»). Està parlant dels corrents literaris que genèricament podríem anomenar simbolistes i decadentistes. La desqualificació que en fa és tant d'ordre moral com estètic. Costa caracteritza aquests corrents d'acord amb unes pautes prou tipificades. D'una banda els veu incompatibles amb la mediterraneïtat. Així, la boira seria molt més que un fenomen

atmosfèric. Es tractaria d'un símbol globalitzador de la cultura nordeuropea, els atributs principals de la qual serien les ambivalències morals, el trascendentalisme no religiós i el sensualisme, el paganisme d'ascendència asiàtica, l'atracció pels estats vitals de solitud i mort, la tendència a la utilització de formes literàries mancades de solidesa, l'ús d'una imatgeria simbòlica que responia a l'obsessió d'introduir continguts enigmàtics els quals freqüentment ho eren tant que podien arribar a convertir-se en indesxifrables. El contingut moral d'aquesta literatura seria el motiu que en justificaria el seu rebuig. La desesperança, l'individualisme antisocial, l'hedonisme extremat, l'agnosticisme, el desordre...

Hi ha una referència (vs. 55-58) que d'alguna manera sintetitza, segons l'òptica de Miquel Costa, les perversitats morals del simbolisme decadentista. Les Eumènides, sobrenom de les Erínies gregues, i que la religió romana identificaria amb les Fúries, eren unes divinitats d'aspecte desagradable que tenien la cabellera formada per serpents. Es tracta d'un dels símbols emblemàtics del romanticisme més profund, que el simbolisme decadentista va incorporar encara amb una major radicalitat: l'anomenada bellesa medusea. El descobriment que l'horror podia ser font de plaer i de bellesa. Una de les més fecundes ambivalències morals incorporades per l'art de la fi de segle. L'eliminació de les fronteres entre el Bé i el Mal, entre la bellesa i la lletjor, seria la prova més evident de la perversitat d'aquells corrents artístics.

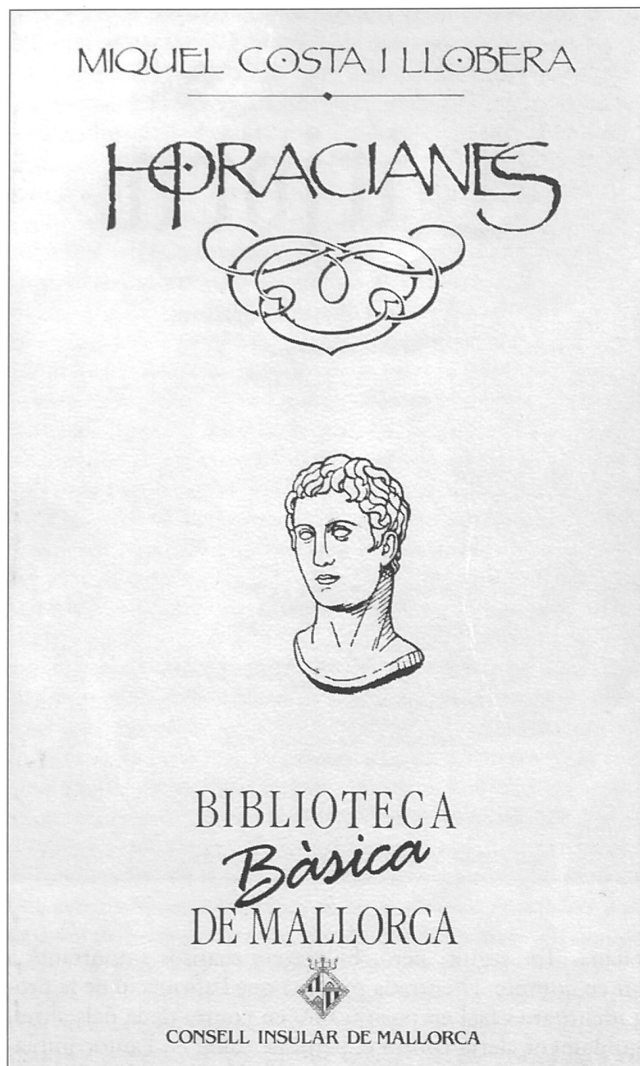
Després de la part central del poema (vs. 13-62), una vegada s'ha acabat l'inventari dels continguts i les actituds que han estat presentats als joves com a rebutjables, arriba el tram final. Del vers 63 al darrer ens trobarem amb tot un seguit de propostes en positiu. Fins aleshores Costa tan sols havia assenyalat als joves els camins que no convenia que seguissin. Ara els traçarà el recorregut per on han d'orientar les seves passes. A la primera estrofa de la tercera part (vs. 63-70) fa una definició del model d'art que propugna. El caracteritza amb tot un conjunt d'atributs que a **grosso modo** podríem identificar amb el cànon més estàndard del classicisme, en el benentès que els conceptes que són invocats sempre han de ser entesos en una doble dimensió, moral i estètica. L'art de veritat, ens dirà Costa, és «sa, gallard i noble», té «claredat», harmonia i equilibri, i també la potència masculina pròpia dels déus, i la bellesa i la joventut dels esperits que no han estat malformats per aquella mena d'experiències anteriorment assenyalades que despersonalitzen la identitat i produeixen la degradació moral. Del vers 71 al 82 insisteix a assenyalar pautes de comportament als joves. El missatge és ben clar: que visquin fent compaginables la raó i la força, el seny i la rauxa, i que es mantinguin fidels a la identitat de la seva nissaga, la qual cosa els permetrà disposar d'una major fortalesa moral per afrontar els reptes de la vida. D'immediat (vs. 77-78) trasllada la idea a un pla col·lectiu més general: tan sols els pobles que han conservat la seva personalitat poden arribar a assolir els seus ideals més ambiciosos. El sentit és semblant al d'aquells dos versos de *La Balanguera* de Joan Alcover: «Sap que la soca més s'enfila/com més endins pot arrelar».

Tot seguit (vs. 79-100) el poeta concreta a quina mena de fidelitat està incitant als joves. «Siau qui sou» és el lema que sintetitza la seva crida. Lleialtat als orígens, a la identitat nacional amb què la història ha modelat els pobles de llengua

catalana. Tot seguit, però, hi afegeix matisos importants a tenir en compte. D'entrada proposa que l'afirmació de la pròpia identitat es faci en positiu i no en contra de la dels altres. Seguidament alerta contra el perill de caure en l'autocomplença, en el xovinisme matusser, en la idealització acrítica de les coses pròpies. Després, assenjala en to recriminatori una actitud que és el resultat d'una mala interpretació de la fidelitat a la pròpia cultura: l'autotancament, l'esperit de campanari, el menyspreu o la indiferència envers les manifestacions externes. Per tal d'afrontar la superació correcta de tots aquests riscos, per a resoldre adequadament la dialèctica arrelament-obertura, nacionalitat-universalitat, Costa recorre al símbol de l'àguila: una au arrelada en els penyals d'una terra concreta que recorr els territoris més diversos i llunyans i n'assimila tots els elements que veu que la poden enriquir i fer més forta. El missatge és ben evident: assimilar la cultura i les idees foranes des de l'arrelament en la cultura pròpia dona com a resultat que aquesta s'enforteixi i es faci més rica, i en cap cas la seva desvirtuació o substitució. En definitiva, esser universals des de la pròpia identitat. Costa de manera magistral resol l'hipotètic conflicte entre nacionalitat i universalitat, presentant com a perfectament compaginables la fidelitat a les coses pròpies i l'obertura a les realitats externes.

Les idees expressades per Costa *Als joves* remetent al pensament regeneracionista i nacionalista de l'època en els aspectes que fan referència a les qüestions identitàries. El punt de partida havia estat Almirall. Miquel S. Oliver, en els seus articles de «La Almudaina», i també els altres regeneracionistes ma-

llorquins, insistiren en la presentació dels caràcters català i castellà com a contraposats, en els tocs d'atenció sobre els perills de perdre la personalitat cultural i nacional pròpia, en les crides a la necessitat de l'autoestima col·lectiva. En referència als continguts que trobam *Als joves* de rebuig dels elements característics dels corrents simbolistes i decadentistes, les coincidències són evidents amb les tesis expressades per Josep Torras i Bages a la *Llei de l'art* (novembre 1905) i amb els articles que Miquel S. Oliver aleshores publicava al «Diario de Barcelona» amb el títol genèric *Literatura estrangera*. Oliver, però, no atacava el simbolisme decadentista i l'estrangerisme fanàtic des de l'òptica de la moralitat catòlica sinó a partir del convenciment que una cultura i una nació que es trobaven en una fase històrica de recuperació necessitaven una literatura que estimulàs l'acció i fomentàs l'optimisme. Per això clamarà contra les literatures depriments.

En referència a Torras i Bages, hem de dir que el mateix Costa, a la carta enviada a Rosselló que a l'inici de l'article hem esmentat, ja en va assenyalar les coincidències: «[*Als joves*] és, poèticament apuntada, la mateixa tèsis de la *Llei del art* que'l Bisbe de Vic sostingué a l'Acadèmia de S. Lluç». La

conferència de Torras es va publicar el mes de novembre, ja feia més de dos mesos que Costa havia escrit el seu poema. És possible, però, que hagués tengut notícies detallades de les paraules de Torras a través d'alguna ressenya publicada a la premsa o a qualque revista. En qualsevol cas, es fa necessari aprofundir la connexió que existí entre els dos textos. La nostra hipòtesi és que Costa en escriure *Als joves* coneixia les idees del Bisbe. Si llegim els dos textos podrem detectar un gran nombre de coincidències, tant en el capítol dels elements rebutjables com en el dels proposats. Ambdós carreguen contra l'anarquia artística i contra l'art pagà, al qual identifiquen amb «l'art dels agnòstics i dels panteistes i budistes...» (Torras). Així mateix, condemnen el materialisme sensual i el panteisme fantàstic, i també l'excés de subjectivisme que duu els artistes a prescindir de les formes establertes i a qüestionar totes les veritats heretades, fins al punt d'instal·lar-se en el dubte permanent, que els fa desdibuixar els límits entre realitats que el sentit comú i l'ortodòxia catòlica perceben com a clarament antagoniques. Igualment coincideixen del tot a l'hora de proposar l'alternativa estètica i moral adient enfront del desgavell dels corrents anatematitzats. L'art ha de ser concebut com un mitjà de perfeccionament dels humans. Amb aquest objectiu els ha d'inculcar els valors de l'equilibri, l'harmonia, la serenitat, la disciplina, la fortalesa espiritual...

Alguns elements que podem trobar en *Als joves* ja havien estat introduïts per Costa en el seu *Discurs dels Jocs Florals de 1904*. Ja havia fet esment a la figura de l'àguila, encara sense la càrrega simbòlica que adquiriria en el poema. També havia expressat la idea que l'arrelament dona fortalesa per a créixer i havia alertat contra el perill del tancament. I sobretot ja havia emprat una variant del lema «Siau qui sou». En el discurs de 1904 havia dit «Sies tu mateix», el contingut del qual és interpretable en clau més individualista, fins al punt que probablement remet a Ibsen i a la seva idea de l'autorealització. No voldríem acabar el comentari del lema més emblemàtic d'*Als joves* sense afegir l'observació següent. De vegades ens podem trobar amb qualque mallorquí d'aquells que s'autodefineixen com a molt mallorquins que s'atreveixi a interpretar el «Siau qui sou» com una afirmació de la mallorquinitat enfront d'una catalanitat suposadament usurpadora. Aquesta és una lectura gonellista del lema costalloberià que o bé és fruit dels prejudicis que neixen de la ignorància o bé de la mala fe. Costa amb el seu «Siau qui sou» va ser a la totalitat dels joves de llengua catalana que va convidar a ser fidels a la seva identitat de llengua, cultura i nació.

Als joves és un poema programàtic, ben igual que ho són la totalitat dels que formen el recull *Horacianes*. Els seus missatges són clars i contundents. La funció del text era doble: d'una banda, mobilitzar el jovent i fer-lo reaccionar contra la despersonalització del país; de l'altra, combatre els corrents artístics d'orientació simbolista-decadentista i oposar-los-en un altre, el classicisme, replè de tots els valors morals i estètics que el catolicisme considerava com els més adients d'acord amb la seva concepció de l'art com un mitjà de perfeccionament. La lectura d'*Als joves* es fa imprescindible si volem entendre el debat estètic i ideològic que es va produir en la literatura europea de la fi de segle i en les lletres catalanes a la cruïlla de la transició del Modernisme al Noucentisme. ■

Damià Pons i Pons

■ ÀNGEL TERRON I HOMAR

DOSSIER:

COSTA

I LLOBERA

Visions de la Palestina o l'inici de la poesia catalana del segle XX

Tot parlant de Costa i Llobera un s'esglaia amb el fet que no té cap Tesi Doctoral dedicada a ell. Existeixen, certament, estudis parcials ben interessants, però manca una visió de conjunt que reflecteixi la seva complexitat.

Jo vull aventurar sols una hipòtesi de treball, o si es vol, unes notes de lectura de *Visions de la Palestina*. Aquest llibre, resta semioblidat com un intent no del tot reeixit d'incorporar el versicle bíblic dins la temàtica religiosa de la poesia catalana. En el seu moment rebé crítiques elogioses del poeta Josep Carner, però a hores d'ara —i sense negar-li importància— no té la repercussió d'altres obres de Costa, com les *Horacianes*, per exemple. La meua hipòtesi de lectura és just la contrària, és un dels llibres més importants de la poesia catalana del segle XX, inaugura una nova manera de dir i de fer, i cal considerar-lo un llibre avançat a la poesia del seu temps.

És certament llastimós que la meua generació hagi oblidat, o fins i tot negat, els mèrits dels poetes majors de l'anomenada Escola Mallorquina, i que la crítica literària catalana en general hagi minusvalorat la seva influència pregona a l'hora de fixar la llengua literària contemporània. A tall d'exemple, el pròleg de Gabriel Ferrater a *Nabí* eludeix de manera desconcertant, o si es vol insultant, el model proper del príncep dels poetes que no és altre que els *Poemes bíblics* de Joan Alcover. Exemples tan lamentables sols són possibles en cultures minoritzades, on els mestres de la poesia queden reduïts al concebut culte folklòric. Amb el meu respecte més absolut als homenatges de Cala Murta, crec que cal dir que això precisament és el que no demana la poesia tan densa d'un home tan complex com Miquel Costa i Llobera: el sucre i l'encens conviuen amb la seva llar convertida en un restaurant no precisament ornat amb estrelles a les guies Michelin.

En els darrers temps, i abans amb els estudis de Sureda Blanes i altres, hi ha intents de recuperació correcte de l'obra de Costa. Els estudis de Ramon Cavaller sobre les relacions de l'òpera *Norma* i el poema *La Deixa Del Geni Grec*, i els de Joan Alegret sobre la influència dels poetes francesos en l'obra del nostre poeta estimat ens porten a marcar els límits, les mancances i el mèrit del poeta pollencí amb mètodes de literatura comparada.

Per què parlar de *Visions de la Palestina* precisament? No seria millor deixar les seves referències a la Causa de beatifica-

ció del poeta? A aquests arguments i altres es pot, sense invocar les figures de Loyola o Teresa de Jesús, respondre que un sant no té obligació d'esser ximple i sí, tal volta, esser un home del seu temps amb totes les conseqüències.

Parlem per tant només de poesia, és a dir, de l'efecte que l'escriptura d'un home produeix en la consciència d'un altre que no l'ha conegut mai. De nin, als quinze anys, durant l'any 1968 vaig estudiar un curs de català impartit pel senyor Verd al Col·legi Pius XII, aleshores dirigit pel carmelita pare Ramon Oró, i gràcies a la benevolència de l'inspector Rotger; aleshores dos poemes breus, *Dos sopirs* i *Amor de Pàtria*, em cridaren poderosament l'atenció en aquell llibre, *Selecció de Poemes per a Lectura, Dictat i Recitació en el Curs Elemental de Llengua i Literatura*, Mallorca (1964). Mai he desistit d'aquell interès adolescent, de fet al meu *Llibre del Mercuri*, un dels poemes porta per títol *Entrada d'Hivern* en homenatge a un celebrat poema del nostre canonge. Exhausta l'edició de Selecta de les *Obres Completes* una molt bona antologia de Josep Maria Llompart fou l'únic nexa possible de la meua generació amb l'obra de Costa. Ampliant, per tant, les meves lectures infantils em trob de cop i volta amb dos poemes *Llatzeria* i *Muntanyes de la Tristor*. Què és això, Costa en prosa o en versicle tan llarg com l'alenada, parlant de la mescla d'or i misèria de l'Orient? Intenta realment traduir el versicle bíblic o és l'alenada de Walt Whitman? No, no és això el que recorda aquesta poesia feridora i desolada? Al rerefons consona una música clara, és la d'un altre illenc que també va escriure en versicles llargs, la seva veu ressona per tot el món: «Il c'est assez, pour le poète, d'être la mauvaise conscience de son temps», en paraules dites en acceptar el Premi Nobel. És Saint-John Perse, el paral·lelisme que cal establir, i els llibres *Anabase* o *Exil* per posar devora el de Costa. Tots dos ens expliquen, com també farà Camus a *L'Etranger*, el desarrelament de l'home al segle XX. Costa peregrina a Terra Santa i en lloc del prodigi troba les úlceres dels pobres, la terra deserta, la seva sorpresa absoluta i la seva crisi espiritual i creativa que el farà emmudir per sempre.

Cal matisar alguns detalls:

- a) la primera edició de *Visions de Palestina* fou entre 1908 i 1909;
- b) la primera edició d'*Anabase*, en extracte, a la NRF és de 1925, i la primera d'*Exil* és de 1942.

Comparem:

«Aturat el cavall sota l'arbre tot ple de tòrtres, xiulo un xiulet tan pur que no hi ha promeses a les ribes dels rius que tots aquests compleixen (Les fulles vives del matí són la imatge de la glòria)».

«Refrigeri d'ombra i verdor enmig de la soleiada: cantadissa d'aucells i remor d'aigua dins el silenci i la set de tanta terra morta».

Un dels versicles és del poeta antillà en traducció d'Alfred Sargatall, l'altre, de Costa. La forma és la mateixa, la matèria

desolada, la tendresa intel·lectual flueixen en paral·lisme sorprenent. Poemes com *La Mar Morta* i *El Jordà* cal afegir-los a aquesta nova enunciació poètica. La resta del llibre conté fragments que recolzen aquests poemes, i altres que s'allunyen de la desesperació amb tècniques quasi de dissimul, però Costa, abans que ningú a Europa, escriví sobre la desolació de l'home del segle XX amb paraules i formes com aquesta:

«L'estigma d'aquesta mar és el segell de la mort: res hi no dreix a ses vores, res viu dins les seves entranyes».

Àngel Terron i Homar

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

■ RAMON RABASSA ENSENYAT

DOSSIER:
COSTA
I LLOBERA

Miquel Costa i les arts plàstiques

Miquel Costa i Llobera, des del febrer de 1890, quan torna de Roma ja sacerdot, fins a l'agost de 1909, data del nomenament de canonge, exerceix el seu ministeri majorment al poble nadiu. Part important de la seva activitat sacerdotal en aquest temps, és la restauració del temple de Monti-Sion de Pollença, que durant més de cent anys, havia estat abandonat i profanat. I és amb aquesta restauració, quan la seva ànima d'artista manifesta un caire nou: la seva inclinació a la plàstica.

Responsabilitzat Costa de tornar al culte l'airós temple barroc de Monti-Sion, aixecat a despeses del P. Hugo Berard i amb la direcció de l'arquitecte Joan d'Aragó, agafa els seus ormeigs i es posa a dissenyar, pintar, esculpir. Entre els dies 8 i 20 de setembre de 1893 pinta St. Jeroni, St. Joaquim i Sta. Anna; en el mes següent, a mitjan octubre, pinta St. Joan de la Creu; i, entre final d'octubre i primeries de novembre del mateix any, pinta La Puríssima.

St. Jeroni corona el retaule de la Immaculada, St. Joaquim i Sta. Anna decoren els contraforts laterals de la mateixa capella, i La Puríssima és una tela corredissa de les que tapaven imatges en temps de Corema. St. Joan de la Creu remata el retaule de la capella veïnada de Sta. Teresa. I per a la capella de St. Antoni de Pàdua, que Costa restaura entre el maig de 1897 i el maig de 1898, a més d'esculpir el titular, que ara està a l'oratori de les Cases Velles de Formentor, pinta Sta. Rita i Sta. Apol·lònia, que queden situades a les ales del retaule, i St. Martí, que col·loca per damunt de St. Antoni.

Les tres capelles esmentades, una a continuació de l'altra a la part de l'epístola, es converteixen en tres llocs *costailloberians* per excel·lència, perquè, a més de sortir totes les pintures de les mans del Restaurador de Monti-Sion, també els seus retaules, fets a Pollença en el taller de can Fantasia, foren projectats i dirigits per Costa fins als més mínims detalls, donant-hi els darrers tocs de color a jaspis, frisos i ferros, ajudat pel pintoret Jaume Cortès.

Aquí també es manifesta la refinada cultura del Sacerdot-Poeta quan selecciona els temes per cada una de les capelles: formant la cort de la Puríssima, col·locarà St. Joaquim i Sta. Anna, els pares de la Verge, i St. Jeroni, el doctor que tant medità el misteri de la Mare de Déu; per acompanyar Teresa de Jesús, cerca l'altre reformador carmelità i poeta místic Joan de

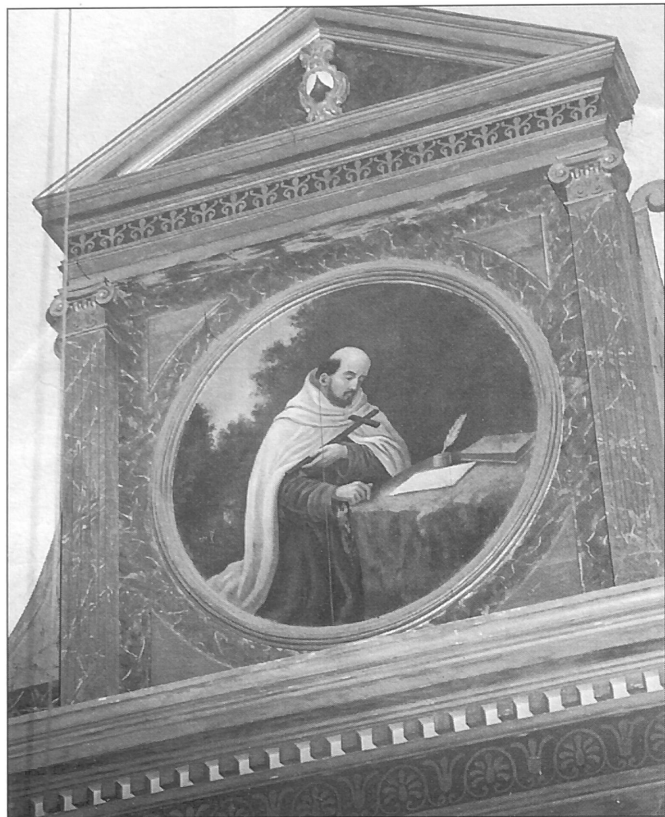

La Puríssima, còpia de Murillo.
Monti-Sion de Pollença

la Creu; i devora el més popular dels fills de Francesc d'Assís, St. Antoni de Pàdua, figuraran els no menys populars St. Martí de Tours, protector dels pobres, Sta. Rita, advocada dels impossibles, i Sta. Apol·lònia, invocada en el mal de queixal. Per cada un d'aquests retaules, la simbologia aplicada per Costa fou ben meditada; com resulta perfecta la simbologia del retaule major, on figuren en els llocs centrals St. Ignasi, el fundador dels jesuïtes, i el Sagrat Cor de Jesús, la devoció jesuítica per excel·lència, i en els laterals els patrons de les ordes que, després de l'expulsió de la Companyia, han posseït Monti-Sion: els ligorins i els teatins.

Sant Jeroni i part del retaule de la Puríssima

Sant Joan de la Creu i part del retaule de Santa Teresa

Altres retaules muntats per Costa i Llobera són els de les capelles de St. Blai, de la Verge del Carme, del Perpetu Socors i de St. Lluís, a base de materials recollits de les parròquies de Sineu, Porreres i Sta. Eulàlia de Palma, que Costa obtingué com estipendis dels seus sermons; aquests retaules foren quasi recomposts de bell nou, afegint, levant, combinant, repintant; però, i és mèrit de Costa, en tots ells aconseguix un conjunt harmoniós. També la imatge de St. Blai, a la primera capella de la dreta, queda a Monti-Sion com a mostra de la habilitat de Miquel Costa per esculpir.

Una pintura de Costa, de dimensions colossals, és la que ocupa la part frontal del presbiteri. Traslladat al temple parroquial de Pollença el retaule jesuític original, que fou substituït per l'actual retaule, més reduït, que Costa adquirí de la parròquia d'Alcúdia, quedà al descobert un pany de paret que el Poeta omplí a 1898 pintant-hi una glorificació de Jesús acompanyat d'àngels i els quatre evangelistes amb els símbols corresponents, subratllat tot per un text molt apropiat: *Regnabit Dominus in Monte Sion*. També Costa i Llobera posà mà en el retaule actual, juntament amb el seu gran amic i col·laborador Mateu Rotger; ens consta que, entre altres coses, esculpí les banderes i proporcionà la imatge de St. Gaietà

Comptam, a més, amb unes pintures de Costa, destinades en un principi a Monti-Sion i ara trastocades de lloc, com són: St. Lluís, actualment dipositat a la casa natal de Miquel Costa; St. Miquel, que es pot veure a can Costa d'Alcúdia, i El Jordà o Baptisme de Jesús, en aquest moment a una de les sales del temple parroquial, cedit pel mateix Costa a canvi del cos baix del retaule de St. Antoni de Pàdua.

I, finalment, són de Costa i Llobera «La Visitació», que presideix la més antiga capella del Roser-vell i «La murada d'Alcúdia», en poder dels hereus del biògraf del Poeta, Bartomeu Torres, única pintura no religiosa que coneixem.

Aquestes són les pintures de Costa i Llobera que hem pogut identificar; segurament d'altres n'apareixeran, perquè les pintures mencionades duen un segell de plenitud, per arribar necessita haver pintat molt. Si no trobam en aquestes pintures un pintor de primeríssima magnitud, si hi trobam possiblement un excel·lent copista; diem excel·lent, tenim davant els nostres ulls la tela de La Puríssima, magnífica còpia d'un Murillo, i diem possiblement, perquè, si per una part sabem pel Diari íntim de Costa que cerca dibuixos o estampes per pintar els seus quadres, per altra banda no hem pogut comprovar si sempre s'ajusta al model o el recrea parcialment.

El que no dubtam és que Costa va ser un bon dibuixant. De jove, consagrà moltes hores al dibuix; de 1872 conservam «El claper dels Évols», que li suggerí la poesia «A un claper de gegants», i el pintor Coll Bardolet guarda gelosament una col·lecció de dibuixos del Poeta en la qual hi figura un Pi de Formentor. També tenim constància que era considerat bon dibuixant per la gent que el rodejava, la qual li demana dibuixos: dibuix d'un sagrari per Monti-Sion, d'unes lletres per l'església parroquial de Pollença, d'una aranya pel temple d'Alcúdia, d'un vestit per la Maredeu dels Àngels, d'una tomba pel rector Bonet, d'una làpida per Sor Cifre o d'una bandera pels «lluïssos».

Sabia Costa, també, de la mescla dels colors i de les seves gammes, com sabia de l'equilibri d'una composició, de l'alternança de masses clares i obscures, i del volum de les figures; St. Joan de la Creu podria servir-nos de comprovant.

Una nota que no podem deixar de destacar dins la plàstica costailloberiana és l'expressió d'enamorament diví, d'imperforable serenitat o de meditació fonda, que dóna al semblant dels seus sants, prova d'una exquisida sensibilitat que capta aquell desig d'aproximació del fet religiós al sentiment dels feels, tan propi del barroc catòlic, estil dins del qual treballa l'Artista, si exceptuam la Visitació del Roser-vell, sobre un dibuix gòtic que li proporcionà l'amic Ramon Picó. I, dins un altre aspecte, una segona nota que diu molt a favor de la sensibilitat de Costa per la plàstica és el seu treball com a restaurador de nombroses pintures, posem per cas «Sta. Clara» de Monti-Sion, que remata el retaule de St. Josep, o «St. Esteve de la capella del St. Crist d'Alcúdia, i com a restaurador d'imatges, posem per cas Sta. Teresa de Jesús o St. Ignasi de Loyola.

Miquel Dolç, a un interessant treball sobre el color en la poesia de Costa, afirma que el nostre Poeta es mostra molt sensible al color, i registra a la seva obra poètica 473 usos de colors concrets. Aquests colors, com aquelles expressions plàstiques procedeixen d'una mateixa personalitat. Un estudi de la plàstica costailloberiana ens donaria segurament un angle de mira nou des d'on observar la forma literària del més il·lustre dels pollencins.

Ramon Rabassa Ensenyat

BIBLIOGRAFIA

Bartomeu TORRES GOST: *Costa y Llobera, Ligorinos y teatinos en Montesión de Pollensa*. Regnum Dei, Roma, 1975.

Bartomeu TORRES GOST: *Miquel Costa y Llobera*. Editorial Balmes, Barcelona, 1971.

■ JOAN MARCH NOGUERA

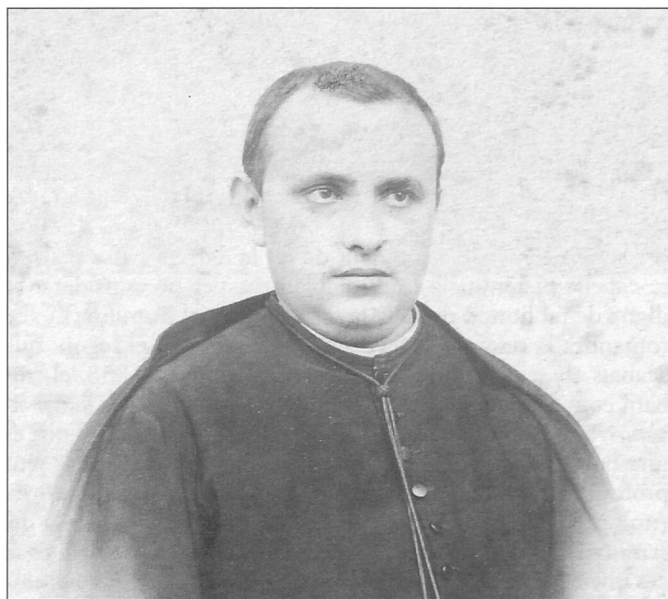
Antoni Lladó Torres, professor de matemàtiques de Mossèn Antoni Mª Alcover

Fins fa pocs temps, si qualcú hagués manifestat que al llarg de la seva vida Mossèn Alcover (1862-1932) va evidenciar interès per les matèries dites de "ciències" i en qualque moment per les matemàtiques especialment, hauria estat escoltat amb molt d'escepticisme ja que, encara, ningú no havia analitzat la nombrosa documentació que, relacionada amb aquesta matèria, es troba a l'Arxiu de l'Obra del Diccionari i a d'altres indrets com l'antiga residència de seminaristes La Sapiència, al llegat de Miquel Alcover en aquesta institució. Recentment, Gabriel Janer a *Com una Rondalla*,¹ dóna notícia d'una carta de Mossèn Alcover al seu oncle Pere Josep Alcover, datada el 29-2-1884,² en la qual explica «que anava a Física»³ a l'edat aproximada de 14 anys. Això era un fet excepcional ja que a Manacor (12.000 h.) l'any 1876, any en el qual estaria datada la referència, s'inaugura per primera vegada una institució de segona ensenyança fruit de la iniciativa privada⁴ a la qual pensaven fer explicacions: *del primero y segundo curso de latín y castellano, de la geografía, de la historia universal y de la de España*.

Això vol dir que Mossèn Alcover degué rebre lliçons particulars de Física, però també d'altres assignatures com matemàtiques, imprescindibles per entendre les de Física, ja que les que va rebre a l'escola de primeres lletres no podien en cap cas ser suficients per seguir lliçons de Física, per elementals que fossin.

Quan Mossèn Alcover entra al Seminari és vigent el pla d'ensenyança de 1866, de l'aquell moment ministre de foment Manuel Orovio, que unificava de qualque forma el contingut de l'ensenyança als seminaris i als instituts. Així, al llarg dels primers anys d'estudis al Seminari, estudiarà en relació a les matemàtiques les diverses parts que la componen: àlgebra, aritmètica, geometria, trigonometria, i fins i tot topografia.⁵

Com a catedràtic d'aquestes assignatures trobam un personatge singular, Antoni Lladó Torres (1833-1887), que va exercir de professor entre els anys 1858-1887, temps durant el qual va mantenir una influència entre els que varen ser els seus alumnes al Seminari que va anar més enllà de fer-los aprendre les ciències matemàtiques amb delit, com bon pedagog que era, ja que la seva bonhomia es va projectar amb molta profunditat en tots ells, tal com existeixen proves que va passar amb Mossèn Alcover.

Mn. Alcover devers els trenta anys

Gràcies a la seva acta de defunció de 13-7-1887,⁶ que dóna compte que havia mort el dia anterior de tiflitis,⁷ hem obtingut una sèrie de dades imprescindibles des del punt de vista de reconstrucció de la seva biografia. Així, hem pogut saber que va néixer a Palma el 1833, fill d'Antoni Lladó i Catalina Torres, naturals de Valldemossa, i que com a mínim va tenir un germà, Maties, que és qui dóna compte de la defunció.

Un detall molt interessant des del punt de vista sociològic que trobam també a aquest document és que se'l denomina catedràtic, sense fer menció si era eclesiàstic o civil.

Si analitzam l'expedient acadèmic d'Antoni Lladó al Seminari, com alumne (1850-1858) o com a professor (1858-1887), veim que Antoni Lladó va ser un cas de vocació tardana ja que quan entra al seminari té 17 anys, edat superior amb què entren altres personalitats eclesiàstiques del moment, com Pere Josep Campins, futur bisbe de Mallorca, als 12 anys, o la de Mossèn Alcover, també tardana per a l'època, al 15 anys.

Antoni Lladó va tenir un brillant expedient acadèmic i si l'examinam amb deteniment trobam dos fets sorprenents; el

Mn. Alcover, canonge de La Seu

primer, que arribat el moment de fer la darrera passa per fer-se capellà hi renuncià (indubtablement per no considerar-se digne de tal honor, donada la seva proverbial humilitat) i així romandrà la resta de la seva vida com acòlit; i el segon, que acabats els seus estudis eclesiàstics el curs 1857-1858, el trobam com a catedràtic, al curs següent, *d'elements de matemàtiques, aritmètica i àlgebra*, al primer curs de filosofia, el que és una bona prova de l'elevat concepte que tenien d'ell els seus professors en relació als coneixements d'aquestes assignatures. Amb posterioritat encara trobarem als llibres de matrícula del seminari un altre fet que crida poderosament l'atenció i és el cas que en el curs 1866-1867 apareix matriculat com a alumne *d'història natural* a tercer de filosofia. Aquest fet mereix una explicació i és que aquest curs és el primer d'aplicació del pla d'estudis de Manuel Orovio i amb l'objectiu d'equiparar els estudis eclesiàstics als civils, el Seminari, que (igual que l'Institut Balear) depèn de la Universitat de Barcelona, ha d'introduir a determinats cursos, juntament amb les assignatures estrictament eclesiàstiques, les que es cursen paral·lelament a la segona ensenyança civil.

La novetat de l'assignatura d'història natural degué cridar l'atenció d'un personatge tan inquiet com Antoni Lladó i més encara quan es va assabentar que el text oficial de l'assignatura *Programa de història natural para los institutos de segunda enseñanza* era el mateix de l'Institut de Barcelona i el del catedràtic d'agricultura a l'institut, Josep Monlau Sala (1832-1908), que ja ho havia estat d'una càtedra equivalent a l'Institut Balear (1855-1862), i que des d'aquell moment va romandre en contacte amb la comunitat científica illenca, a la qual retornarà l'any 1872.

Aquestes són les circumstàncies d'Antoni Lladó quan té com a alumne el jove Mossèn Alcover durant el curs 1879-1880 i inicia una relació de profunda amistat amb ell que no finalitzarà fins a la seva mort l'any 1887. Per comprendre la influència tan notable que va tenir Antoni Lladó sobre els semi-

naristes en general i en particular sobre Mossèn Alcover durant els anys que va exercir la docència —a la seva mort es va crear una llegenda de gran magnitud, a la qual va contribuir també Mossèn Alcover—, s'han d'analitzar quins eren els valors que va tenir Lladó com a docent i com a persona humana.

Una prova del seu passadís com a docent era encara visible a un ombrívol i llarg passadís del primer pis del denominat Seminari Vell abans de traslladar-se al "Seminari Nou" en els anys cinquanta, segons recorden Manuel Bauzà, professor de l'actual Seminari (C.E. T.E.M.), que torna a estar ubicat al Seminari Vell, i Joan Puigròs actual administrador del Seminari Nou i que va amb el trasllat d'una ubicació a una altra. Aquesta prova consistia en un nombre molt important de figures geomètriques que va construir personalment Antoni Lladó per ensenyar geometria i trigonometria als seminaristes. Aquest nombrós conjunt de figures geomètriques anava acompanyada d'una fotografia de Lladó dins una petita capelleta amb la llegenda de les seves dades de naixement i mort.

Per aquell temps l'Església estava molt preocupada per la popularització de les idees darwinistes entorn de la creació del món i argumentava contra aquests principis amb la utilització de tot tipus de recursos per desprestigiar aquestes idees tingudes com a totalment atees per la jerarquia del moment i, per suposat, pel sector integrista de l'Església en el qual, sense cap tipus de dubte, militaven el 1879 Lladó i Alcover.

És dins aquest context com s'ha d'entendre la petita obra d'especulació matemàtica i filosòfica que, signada per Alcover i Lladó, podem trobar dins una de les capses que, qualificades d'autobiogràfiques, hi ha a l'Arxiu de l'Obra del Diccionari a l'Editorial Moll.

L'obreta, datada segurament el 1879, és una enginyosa, encara que equivocada, refutació "pel principi de reducció a l'absurd" del principi matemàtic descobert pel matemàtic i astrònom indi Acarya Bhàskara (1114-1185) l'any 1150 que diu que "tot nombre dividit per zero te com a resultat infinit".

Aquest treball, fruit de la col·laboració entre Lladó i Alcover, mestre i alumne, en el moment de la seva redacció inicial, va ser utilitzat per Alcover al llarg dels anys posteriors per retre homenatge al seu mestre i amic i el farà publicar tal qual l'any 1890 a l'almanac de la revista manacorina «L'Àncora» d'aquell any, signat tan sols amb el nom d'Antoni Lladó i lleugerament canviat per Alcover l'any 1888 al «Semanario Católico» (4-2-1888), signat amb el pseudònim B. y M.⁸

Com es tracta d'un bon exemple de l'estreta col·laboració que degué existir entre Lladó i Alcover val la pena transcriure alguns trossos d'aquesta obreta d'especulació matemàtica que, manuscrita en castellà amb la millor lletra de Mossèn Alcover, ocupa deu pàgines:

Algo sobre Matemáticas

Según dicen los matemáticos a $1/0 = \infty$. Pues sea dicho con perdón de los matemáticos: esto de "a" dividida por "0" igual "infinito", es falso: es hasta absurdo: no sólo el que $a/0$ de tal resultado; sino también hasta el mismo enunciado. Creemos poder demostrar ambas cosas: y a este fin ponemos aquí algunas observaciones.

Pero según dichos matemáticos, $-1 < 0$; luego a $1/1 > a/0$; y como según ellos a $1/0 = \infty$; se tendrá a $1/1 > \infty$: pero como según los mismos, también a $1/1 = -a$ resulta que una magnitud ó numero que llaman negativa, (una deuda por ejemplo) es mayor que el infinito. Ser mayor que el infinito es absurdo; y que lo sea un nume-

ro llamado negativo (es decir otro absurdo), dará por resultado que una cosa absurda será mayor que el infinito: lo cual es un doble absurdo.- Por fin : si $-a > \infty$, siendo $= > -a$ (según los matemáticos): tendremos que con mayor razón $0 > \infty$; es decir ¡el cero o la nada, mayor que el infinito! ; *Risum teneatis amici?* A la Sapiència, gràcies a la col·laboració de Guillem Bonet (antic cuiner de la residència), profund coneixedor de la part no catalogada de la biblioteca, he pogut estudiar un altre document que demostra definitivament la profunda admiració del jove Alcover pel seu professor de matemàtiques i la preocupació per harmonitzar el pensament oficial de l'Església amb qualsevol nova interpretació per "la ciència" de la creació del "món".

El document, datat el maig de 1880 i escrit amb bona lletra per Mossèn Alcover, consta de 28 pàgines manuscrites en català (poc temps després farà definitivament el gir de llengua a les seves composicions), i diu d'entrada el següent:

CANTICH (1)
DEU Y ELS SABIS MODERNS
(A Don Toni Lladó á n'és dia de son sant)

NOTES

1. *Era un vespre d'el mes de Matx (1880): y no poguentmè dormí, ben amarat com estava de la lectura de poesies catalanes de aquelles de vers dit en castellà alejandrino, per fer vení la sson, d'aquexa carta vaixx prova de compondren una glosa : y continuant l'hont demá y els dies que seguiren ab punt y ab horas en vatx componre unes cuantes mes, y llavó me vingué l'idea d'axeca dalt aquells fonaments l'edifici d'un poemat á Deu y als sabis moderns encuantré els cuals tants de sermonets mos via fets dins s'escola Don Toni Llado: y vat -aquít el motiu d'escriure jo el present Cantich.*

Los sabis moderns diuen que no heu es molt creible. Que Deu criás el mon :

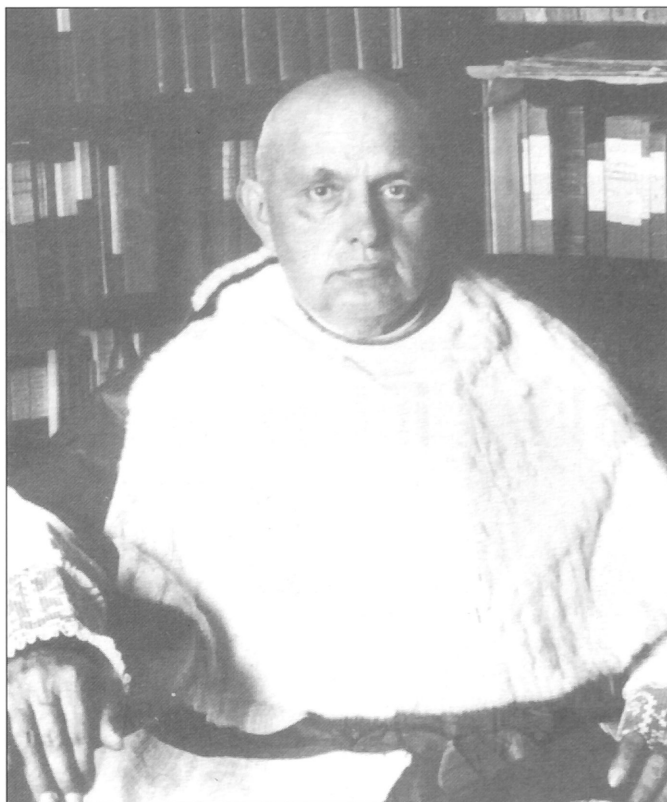
*Sino que la materia, ja encesa y ben movable
Voltant, torná una bolla y axó en fou el sol.*

Per últim tenim un testimoni que fa referència a un altre dels aspectes que el varen fer molt atractiu per al conjunt dels seminaristes i és el fet que era carlista a més d'integrista, però amb el detall afegit que el feia encara més interessant per als joves seminaristes, que va ser un activista d'aquests pensaments, com tenim una bona mostra al tros de la carta de Mossèn Alcover que es transcriu a continuació, dirigida al seu oncle Pere Josep Alcover l'any 1883:

Vaya y do á replegar firmes : En Molines, D. Thoni Lladó, D. Pere Amengual, D. Jaume Ferrer (de Metafísica) y yo mos hem passat pes cap de enviarlos-ne á esser causa ó coopera á que los n'envian milanas de firmes de Mallorca á n'aquells bons senyors de Madrid. Tots es periodichs catolichs han aplaudit s'idea (d'es Siglo Futuro).

Aquest conjunt de qualitats, professor ben preparat en les matèries que ensenyava (no sempre tan corrent), bon pedagog (encara menys normal), bon representant del pensament majoritari a la comunitat de professors i seminaristes (integrista i carlista) i de caràcter planer i extrovertit (treballava conjuntament amb els seminaristes), el varen fer un personatge molt especial que va influenciar particularment Mossèn Alcover, a qui va inculcar el rigor científic que el va acompanyar al llarg de tota la seva vida. ■

Joan March Noguera

Mn. Alcover, revestit de canonge, en els darrers anys de la seva vida

NOTES

(1) Gabriel, JANER (1996). *Com una rondalla*. Palma de Mallorca. Editorial Moll. Pàgs. 63 i 64.

(2) Capsa A 22 a l'Arxiu de l'Obra del Diccionari a l'Editorial Moll. Palma de Mallorca.

(3) L'interès per la física de Mossèn Alcover romandrà amb el temps i així el trobam fent lliçons de física i altres assignatures de ciències a Joan Orlandis, germà dels poetes Pere i Ramon Orlandis, amics de Mossèn Alcover, d'acord amb les cartes que envia al seu germà Miquel. A aquestes cartes, datades entre novembre de 1893 i febrer de 1894, es deixa traslluir l'entusiasme amb què du a terme la tasca d'ensenyar "ciències", malgrat les seves moltes ocupacions. Dins el conjunt de cartes en les quals parla del tema i que podem trobar dins la carpeta corresponent a Miquel Alcover (carpetes de personatges importants) a l'Arxiu de l'Obra del Diccionari en destaca una datada 13-11-93 en la qual demana al seu germà que li envii un dels llibres que té a ca seva, el text de física "d'en Ganot". La importància d'aquesta cita és que es refereix al *Tratado de física experimental aplicada y de meteorología* d'Adolfe Ganot imprès a Madrid l'any 1856 (1ª edició) per Carlos Bailly-Bailliére i traduït al castellà per Josep Monlau Sala, futur col·laborador de Mossèn Alcover a la tasca de redacció de la *Lletxa de Convir* l'any 1901. Un exemplar d'aquesta obra es troba al monestir de La Real formant part del llegat Morages-Monlau.

(4) Damià, DURAN (1991). *El col·legi municipal Ramon Llull i l'ensenyament mitjà*. Manacor. Ajuntament de Manacor. Pàgs. 10, 11.

(5) Totes les referències a notes, cursos, assignatures, alumnes, professors etc., s'han tret dels corresponents llibres de matrícula del Seminari, avui dipositats al C.E.T.E.M. (Seminari Vell)

(6) Registre Civil de Palma de Mallorca, pàg. 217, Tom 049, sec. 3ª.

(7) Literalment "inflamació de l'intestí cec", en realitat és una denominació antiga d'apendicitis que el 1887 podia ser mortal si es complicava, com pareix que va ser el cas.

(8) Tant en un cas com en un altre he utilitzat els exemplars existents a la part de la biblioteca de La Sapiència que no està catalogada i que inclou tot el referent al llegat Miquel Alcover a la residència i que a la vegada correspon al llegat d'Antoni Alcover.

■ MANUEL BAUÇÀ I OTXOGAVIA

L'ESGLÉSIA NOSTRA

CAP A UN NOU SÍNODE DIOCESÀ

Balanç interí sobre el Sínode

Ahores d'ara, març de 1997, el Sínode es troba a mitjan camí. La primera ponència *L'Evangeli que dóna sentit a la vida* passà en el curs 95-96 per les tres fases previstes, i en el mes de novembre del 96 el Consell Presbiteral i el Consell Diocesà de Pastoral aprovaren el document amb el mateix nom, de 15 folis atapeïts, que serà discutit a l'Assemblea Sinodal, prevista per la tardor de 1998. La segona ponència *Celebrar i viure la salvació en Jesucrist* es troba en la fase inicial o de base.

En aquestes anotacions no es pretén fer un balanç exhaustiu de tot el treball del Sínode fet fins ara. Les pretensions són més limitades. L'autor vol exposar les acotacions que feu a l'escrit sotmès a votació dia 30 de novembre de 1997.

L'escrit *L'Evangeli que dóna sentit a la vida* està estructurat en vuit parts :

1. L'Església de Mallorca evangelitzadora
2. La Parròquia evangelitzadora
3. El Laïcat
4. La Catequesi
5. L'Escola catòlica i l'Ensenyament de la Religió
6. Inculturar la fe evangelitzant
7. Els Mitjans de Comunicació Social, com eina d'evangelització
8. Propostes per a altres àmbits:
 - 8.1. La Família evangelitzadora
 - 8.2. Evangelitzar en la Pastoral de la Salut
 - 8.3. Acció Social i evangelització

Les propostes lineals, tal com apareixien a la ponència, han estat reestructurades en principis doctrinals, orientacions pastorals i propostes operatives. Aquesta reestructuració representà una novetat des del punt de partida que eren les propostes de la ponència.

A l'hora de fer el resum, presentat i aprovat a les reunions conjuntes dels Consell Presbiteral i de Pastoral dels dies 6 de juliol, 9 i 30 de novembre, pareix que es tingué en compte el grau d'aprovació de les propostes de la ponència, i en canvi les propostes crítiques i les esmenes més o manco totals i les propostes «fora de lloc» (matrimoni dels capellans, sacerdoci de la dona), no foren tingudes en compte. Dia 9 de novembre, quan el ponent feu la presentació del document-resum féu

dues observacions prèvies en el sentit: 1) de valorar l'alt percentatge d'aprovació, i 2) de considerar les esmenes a la totalitat com insignificants. Tal volta aquí hi ha una de les claus per interpretar la situació dels treballs del Sínode. Un poc abans de Nadal del 96 l'autor entrà a la Secretaria de Pastoral. Allà pogué veure els 10 arxivadors que contenen totes les respostes dels grups de base que treballaren la primera ponència. La impressió davant aquelles carpetes era que contenien el millor del Sínode. De les carpetes els compiladors del resum havien filtrat sols el grau d'aprovació, i havien barrat el pas a les propostes i esmenes crítiques. Respecte de l'alt percentatge de valoració hi ha una qüestió d'interpretació. L'alt percentatge d'aprovació es pot veure com un fet positiu. Però pot ésser interpretat també com a fruit d'un cert desinterès. Aquesta sospita és compartida fins i tot pel Bisbe Teodor, que segons un resum escrit, digué als Preveres de Part Forana dia 23 de gener de 1997: «El Sínode és un reflex d'allò que és la nostra Església. Molts de laics diuen que sí a tot. Aquesta és la realitat que tenim. ¿Com hem treballat amb els laics perquè aquests diguin que sí a tot? Davant el plantejament d'altres grups (moviments intimistes, un poc extraeclesials, etc.) el que ens hem de preguntar és: I davant aquests grups, ¿on és l'altra gent? ¿Els crítics? N hi ha, però pocs».

Respecte al judici que les esmenes a la totalitat són insignificants, sols pot parlar l'autor de la pròpia experiència. Durant la primera ponència tingué una intervenció directa en 13 grups. En aquests 13 grups es feu una esmena a la totalitat. 13 grups són al manco 130 persones. 130 persones en front de 5.767 és un nombre relativament petit. Percentualment són sols un 2,25%. Per ventura és insignificant. És possible. De totes maneres el Bon Jesús proposava que un pastor havia de sortir a cercar l'1% de les ovelles. I cal recordar també la dita d'un bisbe que deia que cada ànima és una gran diòcesi.

Fent un repàs a les 15 pàgines del document resum és notable el nombre de propostes que conté. Són propostes de creació o de nova orientació respecte de 14 entitats o tasques:

1. Pla Diocesà de Pastoral: 1.3.1
2. Consells Parroquials de Pastoral: 2.3.1
3. Pla pastoral per a la Parròquia: 2.3.2
4. Consell de Laics: 3.3.1

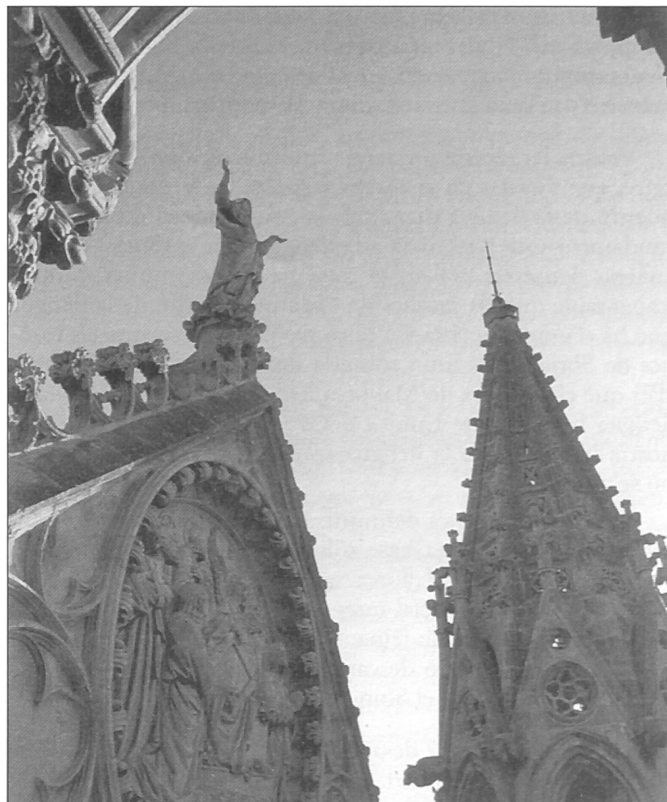
5. Promoció teològica dels seglars per part del Cetem: 3.3.2
6. Acció Catòlica General: 3.3.5
7. Grups de Catequesi d'Adults: 4.3.2
8. Consell Diocesà de l'Educació: 5.3.1
9. Trobades de caràcter interconfessional: 6.3.4
10. Reforçament de la Delegació Diocesana de Comunicació: 7.3.1
11. Periòdic mensual o bimensual: 7.3.2
12. Centres d'Orientació Familiar: 8.1.3
13. Escoles de Pares: 8.1.4
14. Escola de formació cristiana d'agents sanitaris: 8.2.2

La pregunta que es pot fer davant aquestes 14 entitats o tasques és si serveixen a l'evangelització com a tals o són instruments de la gestió ordinària. No val dir que en totes les tasques i entitats l'Església té com a finalitat última l'evangelització. Pareix que la primera ponència té com a finalitat la tasca pròpiament evangelitzadora. Més que la creació d'aquestes 14 noves entitats, l'Església de Mallorca necessita encara, respecte de la tasca evangelitzadora, un debat seriós sobre aquests punts:

1. El repte que suposa per a l'evangelització el continu avanç de les sectes. No és que les sectes hagin de mostrar a l'Església un camí de proselitisme. Però sí que les sectes mostren que hi ha una necessitat religiosa, que en principi seria una terra apropiada per rebre una paraula des de l'Evangeli.
2. El repte que suposa el fet que a l'interior de l'Església Catòlica sols els nous moviments (Cursets de Cristianat, Opus Dei, Verbum Dei, Comunitats neocatecumenals, Comunió i Alliberament, Moviment carismàtic, etc.) tinguin capacitat de creixement i de vocacions militants. Tal volta els nous moviments no marquen necessàriament un camí, però sí al manco una «necessitat».
3. El repte que suposa per a l'Església el tenir o l'elaborar un projecte evangelitzador, o un camí diocesà d'iniciació cristiana.

Ja en la ponència hi havia una certa fluctuació sobre l'objecte de la ponència: Evangelització o gestió ordinària de l'Església. La mateixa fluctuació persisteix en el resum. Els principis doctrinals de la primera part, «L'Església de Mallorca evangelitzadora», es refereixen a la tasca d'anunciar l'Evangeli. Però els principis doctrinals de les altres parts (parròquia, laics etc.) és evident que pertanyen a la gestió pastoral general, i no a l'acció d'anunciar l'Evangeli als de defora o d'enfora. No hi ha actualment a l'Església de Mallorca cap instrument per incorporar nous membres, exceptuant el baptisme d'infants, o per reconduir-hi alguns dels qui se n'han allunyat. Aquest tema mereix una atenció bàsica, i si pot ésser prèvia a tot altre tema.

La font bàsica d'incorporació de nous membre a l'Església de Mallorca és el baptisme d'infants. El baptisme suposa una iniciació cristiana, que és el temps institucional per a l'evangelització. De la iniciació cristiana no se'n diu al document-resum cap paraula. No val dir que pertany a la celebració del baptisme. La tasca de la iniciació cristiana és, precisament, l'objectiu primer i últim de la tasca evangelitzadora. Tal volta un dels problemes bàsics no abordats pel Sínode és el del baptisme. El baptisme és un símbol. Com a símbol sacramental causa, produeix el fet cristià. Si el baptisme és un símbol, la

(Foto: Eduard Miralles)

primera pregunta que s'hauria de fer el Sínode hauria de ser és aquesta: De què és símbol el baptisme? El baptisme és símbol del que hauria d'haver ocorregut en una persona abans de rebre'l. El baptisme és símbol del camí que s'hauria d'haver recorregut abans de rebre les aigües baptismals.

El camí prebaptismal conté diverses etapes:

- Haver escoltat l'anunci del regne i de Jesucrist.
- Haver acceptat l'anunci. L'acceptació d'allò anunciat és la fe.
- Haver decidit convertir-se.

Els problemes de la nostra Església de Mallorca (l'autor no s'atreveix a dir tots), provenen de dos factors fonamentals: Abans del baptisme no ha esdevingut res.

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

D'una manera generalitzada no disposam de comunitats receptors dels qui s'incorporen a l'Església. No hi ha suficients tasques engrescadores, ni catequesis que suplesquin la manca d'iniciació cristiana, ni un pla pastoral integrador.

Voldria fer encara un darrer apunt. Crec que és d'agrair el canvi que s'ha fet en el resum respecte de la ponència en la qüestió de la llengua dita «pròpia». A l'autor el molesta profundament tota referència a la llengua dita «pròpia», que pel context deu ésser la llengua catalana o mallorquina. Sembla impensable que els catòlics de Paderborn parlin de la llengua que ha d'usar l'Església Catòlica de Westfàlia, o que els catòlics de Sòria determinin sobre la llengua que han d'emprar. ¿Per què els catòlics de Mallorca hem de discutir sobre quina llengua hem d'usar? L'única evidència és que hem d'usar la nostra llengua, i no la llengua «pròpia». I del que és evident no se'n parla.

El document no és definitiu. No pareix que sigui engrescador. No sembla una base sòlida per abordar el problema que té l'Església de Mallorca respecte de la supervivència al manco com a força social integradora. En la primera ponència s'hi ha fet molta de feina. Malgrat això no s'hauria d'excloure un cop de timó de cara a dues tasques amb les quals s'enfronta actualment el Sínode:

1. Un cert clima de desànim. Ho constata el mateix Bisbe a la reunió de Part Forana de 23.01.97: «El mateix podem afirmar dels capellans. Molts han abandonat les

tasques sinodals o s'han inhibit». «En el Consell de Presbiteri [i de Pastoral] hi va haver inhibicions davant les propostes-conclusions de la 1a ponència, poques esmenes i poques propostes noves».

2. Aquest clima de desànim davant la tasca del Sínode ha de tenir una causa. Una causa possible podria ésser la manca de receptivitat de les postures crítiques que ha mostrat la comissió general o les respectives ponències. No queda gens clar, a partir de la manera com s'ha duit el Sínode fins ara, quin projecte de Sínode o quin pla pastoral se proposa.

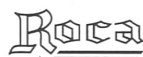
L'autor veu com única solució un cop de timó. El camí que s'ha duit fins ara, de corregir propostes, sols pot dur a una oportunitat perduda. Dol haver d'acabar un article sobre el Sínode amb la proposta d'un cop de timó. L'Església de Mallorca necessita urgentment un replantejament de les necessitats que té i de les tasques a les quals ha de donar una resposta. La proposta de l'autor és que se reprenguin les respostes que els grups de base enviaren a la Secretaria del Sínode durant els mesos de maig i juny, i que s'estudiïn les esmenes negatives i crítiques, no per acceptar-les, sinó com a diagnòstic del que és i necessita l'Església de Mallorca. D'aquesta manera, aquelles 10 carpetes o arxivadors farien encara un servei inestimable a l'Església de Mallorca. ■

Manuel Bauçà i Otxogavia
Professor del Cetem

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
 Calefacció i Aire Condicionat

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
 Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16
 07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
 Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69
 07006 Palma - Mallorca

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43
 Polígon Son Castelló (ASIMA)
 07009 PALMA DE MALLORCA
 Telèfons: 20 44 64 (6 línies)
 75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B
 Polígon Industrial
 07500 MANACOR (Mallorca)
 Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55
 Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21
 07800 EIVISSA
 Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03
 Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103
 MAÓ (Menorca)
 Telèfon: 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis
 07760 CIUTADELLA (Menorca)
 Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19
 Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

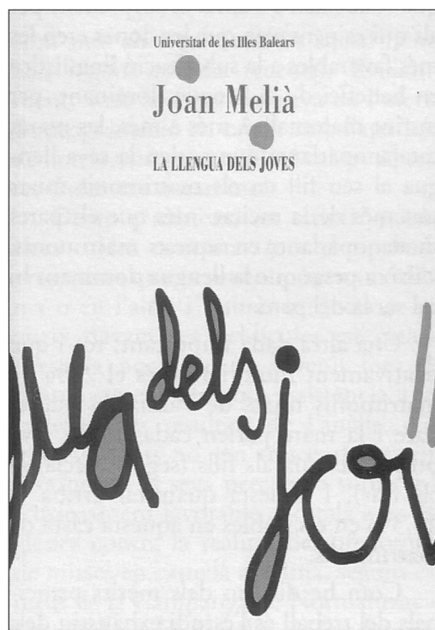
La Ciutat dels Llibres

La llengua dels joves, la llengua del futur

El professor Joan Melià amb l'estudi que ara es publica parcialment ha assolit el grau de doctor en Filologia Catalana. L'autor comença fent-hi una exemplar descripció de la situació actual, fruit de moltes hores de reflexió i anàlisi, i no hi oblida els precedents històrics. Això és important perquè aquests precedents sovint no són ben definits per altres que volen explicar la situació sincrònicament, a part del seu origen, perquè quedi clar l'objectiu de la normalització lingüística, aquest origen en la guerra de Successió no s'hauria d'oblidar ni tampoc tota la història posterior, fins arribar a la **transició** posterior a la dictadura que explica la situació actual.

Amb el seu treball, Melià vol «comprendre l'estat i l'evolució del conflicte lingüístic a Mallorca», continuant la seva coneguda aportació a la recuperació de l'ús del català i partint dels mitjans i l'experiència que tenia a l'abast: el contacte amb els seus alumnes de BUP i COU com a professor de llengua i literatura catalanes. L'opció no és només per comoditat personal, perquè Melià valora com cal la realitat que «els joves són quasi sempre els qui més experimenten i fan reals els canvis». Justament per això, una de les noves línies d'investigació s'hauria de basar en l'anàlisi d'aquest **quasi**: recordem, en aquest sentit el caràcter gregari de la conducta dels adolescents i com canvia amb la incorporació al món professional, sobretot en el cas dels homes, perquè encara són els qui més hi participen.

Perquè la conclusió intemporal de l'estudi, la que quedarà amb el temps,

és que la conducta i autopoïntament dels joves és un **output**, una resultat, perquè s'hi projecten els desitjos i les polítiques socials dels adults. I l'observació dels joves és, doncs, una manera d'acostar-se al futur.

Les generacions que ha estudiat Melià, però (i l'autor se n'ha temut prou), s'han trobat en una situació de canvi social important, en un procés de reestructuració del repertori lingüístic de la seva societat, encara que no ben definit ni amb el suport social necessari, i això explica molts de detalls de la seva consciència lingüística. Sense oblidar que una part important dels joves són fills d'immigrants.

Melià sincrònicament s'ha centrat en els alumnes del curs 1990-1991.

Aquest curs té sobretot l'avantatge, i l'inconvenient, de ser el de la primera generació que ha tingut l'assignatura de català a gairebé tot el seu currículum. I he dit l'inconvenient perquè els alumnes que aquest curs estudiaven COU han estat els sortats ratolins de laboratori de la implantació de l'assignatura i perquè on la normalització de la llengua ha avançat més, sovint exclusivament, ha estat a l'ensenyament, cosa que ha enfrontat aquests alumnes a tensions socials envers la normalització.

El treball cerca la interrelació entre **context**, **competència**, **comportament**, **actituds** i **representacions**. Ha partit, doncs, per força, de l'esquema cibernètic de Lluís V. Aracil en què es lliguen les anomenades **funcions socials de la llengua** (**consciència** i **control**: actituds i representacions), com a **input**, i les **funcions lingüístiques de la societat** (ús de la llengua per contextos: context, competència, comportament), com a **output**. El que interessa més, però, Melià és el futur, intuït pels indicis d'evolució, els subtils **decalatges** de què parla Aracil, que converteixen en necessària la continuació dels estudis sincrònics.

Les conclusions de l'estudi continuen en un apartat de suggeriments d'actuacions de política lingüística tan importants com l'estudi, perquè tenen el mèrit i el valor de basar-s'hi, i que recomanem de llegir a tothom. La conclusió principal, després d'un acte de fe en la joventut i en el nivell de competència individual assolit i de la proclamació de la seva bona predisposició envers l'idioma del país, es refereix a la responsabilitat institucional i a la necessitat de la pressió social dels conciutadans per fer variar les estratègies institucionals (és evident, per exemple, que només la pressió política, basant-se en una lectura correcta de la Constitució, pot fer canviar l'oposició empresarial a la normalització en la qüestió fonamental de l'etiquetatge).

Melià parteix d'un qüestionari exhaustiu i sotmès a proves prèvies que li forneix una ingent quantitat de dades que comenta sistemàticament i amb ordre, soles i encreuant-les, i representant-les en uns gràfics indispensables que parlen tots sols. En alguns casos, només s'han pogut publicar en apèndix els gràfics, però, dins l'estructura de l'estudi i amb la garantia del seu rigor,

no perden la seva eloqüència. L'anàlisi es fa a partir de l'estudi dels diferents grups d'origen familiar, encreuant-ne les dades amb les del lloc de residència.

Ja es pot suposar que s'estudia fonamentalment l'impacte de la immigració a la nostra societat, amb l'existència d'una comunitat al·loglota, castellano-parlant, localitzada sobretot a Palma, que gaudeix d'una situació de privilegi lingüístic, i una d'autòctona, majoritària fora de les àrees turístiques, catalanoparlant, que ens podria fer oblidar el pes del català a la capital i la seva importància social, sobretot si s'anàlitzava per estrats socioeconòmics.

Un dels mèrits de l'estudi assolits indirectament, i aquests sovint són els més interessants, és d'haver desmuntat empíricament el mite del bilingüisme natural dels autòctons i, com l'altra cara de la moneda, d'haver demostrat la seva pràctica del **bilingüisme unilateral**, a pesar de l'augment important de la competència activa en català dels immigrants.

Al mateix temps, però, Melià mostra que per primera vegada en la història de Mallorca la majoria dels joves autòctons **es pensen** (en el nivell, doncs, de les representacions mentals) de dominar a tots els nivells més el castellà que no el català, amb les repercussions negatives que això pot tenir per al seu ús lingüístic, per la inseguretat que comporta. Estudis posteriors haurien de confirmar l'augment dels catalanoparlants que s'expressen millor en castellà i la relació entre la representació corresponent i una conducta determinada.

Els errors en l'autorepresentació en favor del castellà del domini relatiu dels dos idiomes ja havien aparegut, però, abans, quan la immigració no tenia la importància posterior que ha permès un contacte directe amb el castellà. Aleshores es referia a l'ús escrit en el segment de població dels adults autòctons escolaritzats en castellà i es basava en el seu real major domini d'aquesta llengua en aquesta competència. Més tard, l'augment de la competència oral gràcies sobretot al monopoli de la televisió pel castellà afavorí la representació d'un domini suficient del castellà en les classes més escolaritzades i permeté als pares o avis d'alguns dels alumnes de la mostra que analitza Melià de fer la passa cap a la interrupció de la transmissió generacional del català parlant-los només en castellà.

Melià ha delimitat indirectament l'origen familiar dels alumnes autòctons de llengua primera castellana, entre immigrants de segona generació i autòctons, especialment a l'hora d'explicar la diferència de 20 punts entre el percentatge de progenitors nascuts als Països Catalans i el de fills seus que usen familiarment amb els germans la llengua catalana. (Aquesta dada de la regressió de l'ús del català entre germans fins i tot quan la llengua de relació amb els pares és el català, en els matrimonis autòctons i mixts, és greu i demana més atenció en el futur).

La deserció en la transmissió de l'idioma pels autòctons quantificada en un 15% dels pares i un 11% de les mares que resideixen a Palma és sorprenent per als qui es pensaven que les dones eren les més favorables a la substitució lingüística en benefici de la llengua dominant, per instint maternal. A més a més, les mares catalanoparlants que parlen la seva llengua al seu fill en els matrimonis mixts són més de la meitat, més que els pares catalanoparlants en aquests matrimonis, i això a pesar que la llengua dominant hi sol ser la del pare.

Una altra dada important, tot i que relativament minoritària, és el 27% de matrimonis mixts de Palma en què el pare i la mare parlen cadascun la seva pròpia llengua als fills (segons declaren els fills). I aquesta quantitat arriba al 45,3% en els pobles en aquesta casta de matrimonis.

Com he dit, un dels mèrits principals del treball és l'estudi exhaustiu dels diferents grups lingüístics. Aquesta anàlisi ha permès de constatar diferències segons el grup de pertinença i el lloc de residència, sempre a favor de les zones de menys immigració, fora de la capital. Queda pendent, però, una anàlisi més aprofundida de les dades segons la pertinença dels enquestats a cada grup socioeconòmic, classificació relacionada amb el barri de residència (és on viuen les mares que no treballen fora de casa, amb la conseqüència d'uns coneixements de català inferiors als dels pares, de més mobilitat), i que estudis posteriors haurien de tenir en compte. Seria important veure la influència que té en la percepció de la llengua la pertinença, per motius obvis, de la població catalanoparlant als segments d'estatus social superior davant la immigració.

No sabem quines conseqüències pot tenir en la conducta social la difusió de la percepció de la coincidència lingüística entre l'estatus social dels qui han practicat la deserció lingüística (nacional!) i de les seves víctimes (els propis fills!) i l'estatus social de la majoria dels immigrants, que, no cal dir-ho, per definició és baix.

En relació amb això, tenim però, que les poques dades que resulten de l'anàlisi de la variació de la conducta lingüística segons la classe social a través del nivell d'estudis (gràfic II), tot i que es refereix a una mostra massa petita, sembla que avalen la hipòtesi, que l'experiència personal confirma, que la deserció lingüística entre els autòctons en la transmissió intergeneracional tendeix a ser major en el cercle de progenitors amb estudis superiors. Aquesta hipòtesi s'hauria de confirmar creant les dades amb les de tipus de centre d'estudis (privat versus públic) i de barri de residència.

Algú hauria de denunciar, si és així, que la deserció lingüística i nacional la duen a terme les bases socials de partits que defensen de paraula el bilingüisme! Es tornaria demostrar empíricament la funció ideològica, de cortina de fum, o de mascara de pop, del bilingüisme.

Després d'anàlitzar el domini relatiu dels dos idiomes oficials, Melià passa als entorns d'aprenentatge de la llengua. Una dada important és la manca de consciència dels enquestats de la influència dels mitjans de comunicació en català en l'aprenentatge de la llengua, cosa que no obsta a la seva repercussió positiva. La importància dels parents en l'aprenentatge del català pels fills de matrimonis mixts és important i s'hauria de reforçar, perquè aquest tipus de matrimonis faci una funció integradora.

Parlant de la competència de pares i fills en català, una afirmació que es fa sovint per animar a l'aprenentatge del català i que cal comentar és la de la fàcil comprensió entre el català i el castellà. Melià repeteix l'afirmació per explicar l'alt nivell de competència en les capacitats receptives, però aquesta pretesa poca distància objectiva entre català i castellà s'hauria de comprovar (fins i tot acarant el català mallorquí i el castellà). Si la distància realment fos més gran que no es pensa, seria important perquè el fet que la dificultat no fos un obstacle per a l'aprenentatge suposaria una vita-

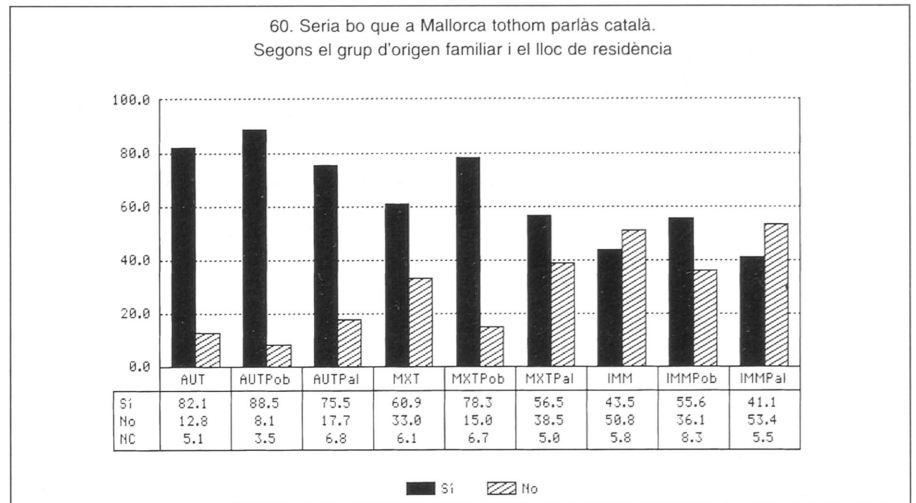
litat del català superior a la que se li atribueix i que no seria menystenible.

Una de les limitacions de l'estudi ha estat una conseqüència del factor d'operativitat que no ha permès de contrastar la correspondència entre el nivell de representacions i el d'actuació lingüística real, atès que les dades d'ús amb què l'autor treballa es refereixen a les que declaren els enquestats.

En l'anàlisi de la percepció de l'entorn per aquests enquestats cal destacar la distinció entre àmbits de relació d'opció voluntària (bar...) i d'ús lingüístic predeterminat (església...). És fonamental la conclusió que la percepció de cadascú «depèn de l'entorn social, condicionat pel grup lingüístic a què pertany». En aquest apartat és on fa més falta l'anàlisi per barris de residència, que estudis posteriors tendran segurament en compte. La manca de cap referència a la llengua escrita en el comerç es deu explicar per l'omnipresència del castellà, però precisament cal tenir-la en compte per la seva repercussió en la percepció del valor d'ús social de l'idioma.

Com diu Melià sobre la cerca de la interrelació entre individus de la mateixa llengua, que l'estudi constata, «caldría veure quin dels dos principals grups lingüístics (català o castellà) té consciència de **minoria lingüística** i quin de **majoria**, seguint la línia de treballs com els de Lluís García Sevilla. Aquesta percepció té relació amb el sentiment de **minoritarització** (sic) dels membres de la comunitat catalanoparlant i de **majoritarització** de la castellana, evidentment segons el lloc de residència de cadascú, sentiments que s'haurien d'estudiar. L'augment actual de la immigració pot fer variar, evidentment, la percepció i l'actitud actual dels autòctons (en aquest sentit és notable el rebuig contra la immigració de gent d'estatus social alt, alemanys, que no havia estat tan palès contra la d'estatus molt diferent, perquè no s'hi veia cap competència).

Tornant a la influència dels mitjans audiovisuals, especialment de la televisió, en cap cas el nombre d'alumnes que estaven més en contacte amb els mitjans en català no arribava al 10% i era important el nombre dels qui tenien una exposició igual als mitjans en català i en castellà. En tot cas, la selecció de la programació no depèn dels fills sinó dels pares (i generalment dels pares, més

com més alt sigui l'estatus social familiar, segons estudis recents). Evidentment, amb la minva relativa de l'oferta de programació en català amb l'aparició de la televisió per satèl·lit i cable, aquestes dades canviaran molt.

De tota manera, en estudis posteriors caldrà concretar més el tipus de programes que es veuen més en un idioma o en l'altre i quina conducta se segueix davant les pel·lícules en català. Atesa la poca lectura juvenil fora de l'ensenyament i la poca assistència a les esglésies, els resultats de l'anàlisi d'aquests àmbits no són trascendents, encara que sí la seva percepció subjectiva (curiosament favorable al català a les esglésies contra la realitat del predomini de misses en castellà a Palma, segons estudis de la Campaña de Normalització Lingüística). En l'anàlisi de l'ús lingüístic en els centres d'ensenyament, caldrà fer distincions entre els privats (fins i tot entre laics i religiosos), on els professors no tenen autonomia, i els públics.

En l'apartat fonamental dels usos de la llengua catalana, cal insistir en la necessitat, quan hi hagi mitjans econòmics, de contrastar les respostes amb la conducta real, tenint en compte el filtre de l'autocensura favorable al català que explica les diferències que apareixen en el mateix estudi entre l'ús desitjable i l'ús declarat. La constatació del **bilingüisme unilateral**, a pesar que el grup castellanoparlant té coneixements suficients per parlar en català, és bàsica una altra vegada tot i algunes dades positives sobre el bilingüisme passiu que comentaré. En l'apartat de l'ús de la llengua amb l'amic o amiga que més agrada, caldría un se-

guiment de la conducta en el futur en la tria de llengua familiar (?) per compararla amb la tria de llengua de relació.

Sobre el bilingüisme passiu, en l'apartat de representacions, hi ha dades importants, ja que és practicat, diuen, entre un 10,4% i un 21,1% dels alumnes de llengua primera catalana. En canvi, i és una dada encara més important si es confirmava, els alumnes de llengua primera castellana mantenen el castellà només entre un 50,8% i un 65,9% amb els catalanoparlants.

Finalment, cal no donar massa importància al rebuig majoritari dels enquestats a les propostes de legislació lingüística igualitària, contrapesat, d'altra banda, per l'alta acceptació de la conveniència del manteniment de la llengua catalana a Mallorca, ja que en els seus currículums, de nou respecte als dels seus pares, només hi havia la incorporació de l'assignatura de català però no la d'història de les Balears, etc. (a banda dels continguts de l'assignatura a COU, no suficients i no desenvolupats completament en el moment de respondre l'enquesta), això sense comptar la manca de definició de «normalitat lingüística» i «conservació de la llengua» prèvia a l'enquesta. Ara bé, els alumnes que s'expressen d'aquesta manera majoritàriament s'autoidentifiquen com a **mallorquins**, cosa d'una importància cabdal, sobretot si estudis ulteriors poguessin demostrar que es relaciona aquest sentiment amb l'ús de la llengua catalana, com s'ha fet sempre, i s'eixamplàs l'ús social de la llengua. ■

Antoni I. Alomar

Mostrador

FORTUNIO BONANOVA
Un home de llegenda

Catalina Aguiló / J. A. Mendiola

Catalina Aguiló/J. A. Mendiola: Pròleg d'Eduard Jordà. **FORTUNIO BONANOVA. UN HOME DE LLEGENDA.** Mallorca, Di7 Grup de Comunicació, 1997, 101 ps.

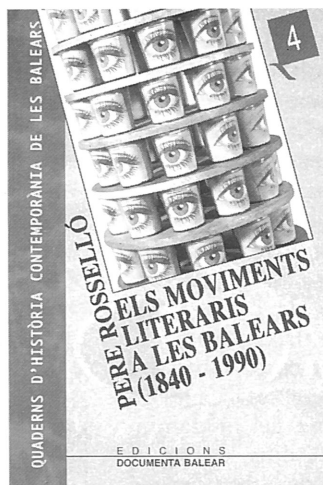
El seu nom real va ser Josep Lluís Moll. Va néixer a Palma el 1896 i morí a Califòrnia el 1969. Entremig, una vida de llegenda. El llibre d'Aguiló i Mendiola és un intent de reconstruir el trencaclosques que Fortunio ens deixà com a actor de teatre i cinema, o com a cantant de sarsueles i tangos. En qualsevol cas, i més enllà de les valoracions globals que es puguin fer del personatge, un fet és ben cert: va participar en algunes de les pel·lícules que dirigiren Orson Welles, Billy Wilder, Otto Preminger, John Ford o Robert Aldrich. Tan sols això ja el converteix en un immortal del cinema. De secundari, és clar.

Isabel Peñarrubia: **LA RESTAURACIÓ A MALLORCA (1874-1923).** Palma. Edicions Documenta Balear («Quaderns d'Història Contemporània de les Balears», 5), 1997, 64 ps.

El llibre estudia els elements de permanència i de canvi que es manifestaren en el període de la Restauració. Es fa un esment especial al fenomen del caciquisme i a la seva incidència sobre la societat. Així mateix, s'analitzen les fites majors de

la història política de l'època: l'entramat d'interessos que es va organitzar a l'entorn de l'adhesió a la figura d'Antoni Maura, la crisi de 1898, les manifestacions ideologicopolítiques del republicanisme i el mallorquinisme, les conseqüències de la gran guerra, l'ascensió del nou caciquisme de Joan March (1914-1923)...

Pere Rosselló Bover: **ELS MOVIMENTS LITERARIS A LES BALEARS (1840-1990).** Palma, Edicions Documenta Balear («Quaderns d'Història Contemporània de les Balears», 4), 1997, 64 ps.

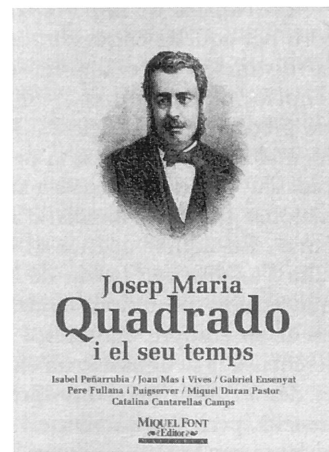
Cent cinquanta anys d'història literària, de la revista romàntica «La Palma» fins als noms i les manifestacions dels anys vuitanta i noranta. El professor Rosselló, a les conclusions finals, assenyalava el problema de fons i constant de la literatura catalana a Mallorca: les dificultats dels escriptors per arribar a la seva societat. I tot seguit n'indica les causes: «el desinterès i la manca d'identificació del nostre poble amb la llengua i la cultura autòctones, la inexistència d'una classe dirigent

identificada amb aquests valors, l'absència d'infraestructures editorials sòlides, etc». I malgrat totes aquestes limitacions, la nòmina d'escriptors de gran rellevància i d'obres de molta volada ha estat prou àmplia, de mèrit indiscutible.

Charles Toll Bidwell: **LES ILLES BALEARS.** Estudi preliminar de Joan Miquel Fiol Guiscafré. Palma, Leonard Muntaner Editor («Llibres de viatges», 1), 1997, 220 ps.

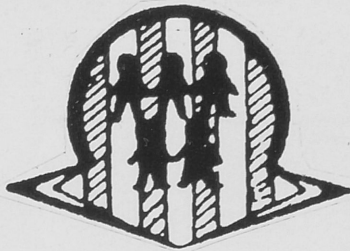
Aquest llibre es va publicar en anglès l'any 1876. Fins ara mai no havia estat traduït. L'autor havia estat cònsol a les Balears del 1869 al 1875. El seu interès documental és molt notable. A més de tot un seguit d'informacions sobre les Illes — extensió, forma de govern, població, clima... —, parla sobre les formes de possessió i explotació de la terra, l'agricultura i els sistemes de cultiu, el comerç, l'educació, les belles arts, la vida social i els costums, l'economia domèstica, el festeig i el casament, la vida al camp, la vida llegendaria de Santa Catalina Tomàs, les idees i els esdeveniments polítics, els ports i els refugis...

Diversos autors: **JOSEP MARIA QUADRADO I EL SEU TEMPS.** Palma, Miquel Font editor («Col·lecció Alicorn», 10), 1997, 180 ps.

El volum va tenir el seu origen en el cicle de conferències que el Consell de Mallorca i la Societat Arqueològica Lul·liana organitzaren en ocasió del centenari de la mort de l'historiador. Les col·laboracions que s'hi arrepleguen són les següents: Isabel Peñarrubia parla de la seva faceta d'historiador; Joan Mas i Vives, de la seva relació amb la cultura catalana; Gabriel Ensenyat, de les seves aportacions com a medievalista i de la consideració que aquestes mereixen als historiadors actuals; Pere Fullana, de les seves idees i activitats entorn a la política i la religió; Miquel Duran parla de la seva aportació historiogràfica; i, finalment, Catalina Cantarellas, de les seves contribucions al coneixement del patrimoni historicoartístic. El llibre en la seva globalitat permet copsar el caràcter polièdric de la personalitat i l'obra de Quadrado.

FUNDACIÓ

«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demaneu informació a:

Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

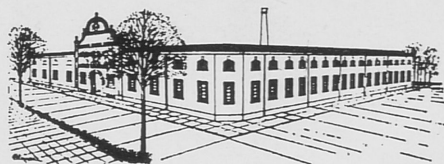
Restaurant

SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA
PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 51 70 22

LLUC

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL
guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

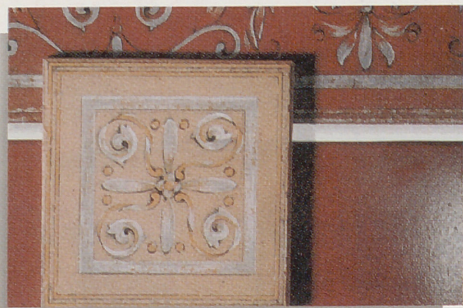
Telèfon 50 19 00

INCA

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma